پښتو لیک لار

(باره کلی)

پروفیسر سید تقویم الحق کاکا خیل
پروفیسر ډاکټر راج ولي شاه خټک

ترتیب ،تدوین او سمونه
ډاکټر محمد جاوید خلیل

پښتو اکیډیمي پېښور یونیورسټي

With Compliments of the Director
Pashto Academy
University of Peshawar.

پښتو لیک لار

(باړه ګلي)

پروفیسر سید تقویم الحق کاکاخیل

پروفیسر ډاکټر راج ولي شاه خټک

ترتیب ، تدوین او سمونه
ډاکټر محمد جاوید خلیل

پښتو اکېډیمي پېښور یونیورسټي

ټول حقوق په حق د پښتو اکېډیمي پېښور یونیورسټي محفوظ دي

د پښتو اکېډیمۍ د مطبوعاتو سلسله نمبر ۲۴۹

د کتاب نوم ــــــ پښتو لیک لار (باړه ګلی)
وړومبے چاپ ــــــ ۱۹۹۱ء
دویم چاپ ــــــ ۲۰۱۱ء
شمېر ــــــ ۵۰۰
کمپوزر ــــــ ارشاد خان (پښتواکېډیمي)
بیعه ــــــ ۹۰ روپۍ
خوروونکي ــــــ پښتو اکېډیمي پېښور یونیورسټي
د چاپ ځاے ــــــ جدون پرنټنګ پرېس پېښور

Pashto Academy
University of Peshawar

د ډاکټر محمد جاوېد خلیل په اهتمام په جدون پرنټنګ پرېس پېښور کښې چاپ شو او د پښتو اکېډیمۍ پېښور یونیورسټۍ نه خور شو۔

بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِيۡمِ

د جولائي ۱۹۹۰ء کال د لسمې نه تر دولسمې نېټې د پښتو رسم الخط په باب له يو تاريخي سيمپوزيم د صوبائي حکومت په تعاون د پښتو اکېډيمی پېښور يونيورستی د اهتمام لاندې په باړه ګلی هزاره کښې منعقد کړے شو۔ په دې مرکه کښې د کوزې او برې پښتونخوا يو سل پنځۀ د پرشو د سر سر پوهانو ، شخصيتونو د لسانياتو ماهرينو ، اديبانو د ابلاغ سر منشيانو ، شاعرانو او کاتبانو ګډون اوکړو۔

د مرکې مندوبينو ته د پښتو د روانو رسم الخطونو د مخه د راولاړو شوو کشالو تفصيل په ګوته کړے شو او دا خواست ورته وکړے شو چې په متفقه ډول ددغې مسائلو د حل کولو او د پښتو د ليک دود دپاره د يو مشترکه رسم الخط وضع کولو تابيا اوکړي۔

د مسائلو د تعين نه پس په دې باندې تر درې ورځو بنۀ تفصيلي او دوه اړخيز بحثونه اوشول۔ دغه شان د هرې مسئلې ممکن حل په ګوته کړے شو او په اخر کښې هغه تاريخي فيصلې پوره په اتفاق سره وکړے شوې کومې چې د پښتو د مشترک رسم الخط د وضع کولو دپاره ومنلے شوې ۔ ددې

فېصلو د مخه هغه ګڼ رسم الخطونه چې نۀ یواځې په صوبه سرحد او بلوچستان کښې ئې رواج موندے ؤ ، د مېنځه لاړل بلکې د افغانستان د مروج رسم الخط سره هم تر ډېره حده پکښې یو شان والے پېدا کړے شو۔ددې حتمي فائده د یو بېن المللي رسم الخط په شکل کښې څرګنده شوه او د پښتو د لیک دود مېدان ئې د اباسین نه تر امو دریابه پورې یو کړو۔ دا یقیناً چې یوه ډېره اهمه او تاریخي فېصله ده چې نتائج به ئې ډېر دور رس او اهم وي۔

زۀ د ټول پښتون وګړي او بیا خاص کر د لوستې طبقې نه دا طمع لرم چې په یو اتفاق به من و عن د پښتون اولس د اتحاد او یووالي په خاطر دا فېصلې قبولې کړي او هم نن نه به په نوي رسم الخط (املا) کښې لیک شروع کړي۔

زۀ په دې موقع د صوبه سرحد د وزارت تعلیم باالخصوص دتعلیماتو د وزارت د سکترښاغلي محمود خان، د پېښور یونیورسټۍ د محترم وائس چانسلر ډاکټر محمد انور خان او د پښتو اکېډیمۍ د تحقیقاتو د څانګې مشر ډاکټر راج ولي شاه خټک او د خپلو نورو ټولو ملګرو ډېر ممنون یم چې هغوي په دې مرکه کښې په مالي ، انتظامي او تکنیکي جوړ له پوره پوره دلچسپي واخسته او زمونږ دا دروند او تاریخي کار ئې د کامیابۍ تر غاړې ورسولو۔

زۀ د مرکې د ټولو مندوبينو باالخصوص د افغانستان او بلوچستان نه د راغلو پوهانو او عالمانو هم تشکر کوم چې هغوي ډير په مينه او سپيڅلي جذبه زمونږ په دعوت په دې مرکه کښې شرکت وکړو۔ زۀ د ښاغلي پروفيسر سيد تقويم الحق کاکاخيل ، د درووند ليکوال او محقق ښاغلي حبيب الله رفيع ، د ستر محقق ښاغلي ډاکټر گل جان وروړ او د ډاکټر شيرزمان طائزي هم مننه کوم چې هغوي د رسم الخط په حقله د فيصلو په مرتب کولو او د مرکې په اخر کښې د قرار دادونو په وړاندې کولو کښې زمونږ سره هر قسم عملي کومک وکړو۔

زۀ يو ځلې بيا د خپلو ټولو ملګرو په ډير اخلاص مننه کوم او دعا کوم چې الله تعالی دې زمونږ دا کاوش د پښتون وګړي او پښتو ژبې د نيک مرغۍ پيش خيمه کړي۔ آمين

پروفيسر محمد نواز طائر
ډائريکټر پښتو اکيډيمي

پښتو لیک لار

(١)

پښتو ډېره زړه ژبه ده ـ ددې د ویونکو او وئیلو تاریخ تر ډېره لرې رسي خو د لیک معلوم تاریخ ئې ډېر اوسنے دے ـ دا په یقین سره نهٔ ده معلومه چې د اسلام نه مخکښې پښتو څنګه لیکلے شوه ـ ځنه پوهانو په خروشتي لیک دود کښې د پښتو ټکي موندلي دي او شاید چې څهٔ وخته پورې ئې دغه لیک دود پاتې شوے وي ـ البته دا یقیني ده چې دې سیمې ته د اسلام رارسېدو نه پس پښتو عربي رسم الخط خپل کړے دے او تر نن ئې هم دغه رسم الخط ساتلے دے ـ

یو روایت را روان دے چې پښتو رسم الخط سره د پښتو د مخصوصو تورو د سلطان محمود غزنوي په زمانه د هغهٔ یو وزیر رائج کړے ؤ ـ کېدے شي چې هغهٔ د پښتو لیک عربي رسم الخط ته را اړولے وي خو ددې خبرې څهٔ مضبوط ثبوت نشته او تر زرمې صدۍ هجري پورې د یو واضح لیک دود متعلق په یقین سره څهٔ معلوم نهٔ دي ـ

د بایزید انصاري خیرالبیان تر اوسه پورې د پښتو ژبې ورمبې مکمل کتاب گڼلے شي ـ په دې کتاب کښې هغـهٔ د نورو دعوؤ سره یوه دعوه دا هم کړې ده چې د پښتو لیک دود ماته خدا ے پاک د الهام په ذریعه ښئیلے د ے ـ ددې نه معلومېږي چې د هغهٔ تر وخته د پښتو څهٔ متفقه او منظم لیک دود نهٔ ؤ ـ خصوصاً د پښتو د مخصوصو تورو ـ

د عربۍ توري د پښتو په لیک دود کښې د شروع نه په خپل عربي شکل کښې شامل راغلي دي ـ دې سره هیڅ څهٔ اختلاف نهٔ د ے کړ ے ـ دا په عربۍ کښې د یرش توري دي ـ خو د ,,لا ،، یا لا تور ے اوس ځان ته بېل تور ے نهٔ شي گڼلے ـ باقي نهه ویشت توري دا دي ـ

ا ـ ب ـ ت ـ ث ـ ج ـ ح ـ خ ـ د ـ ذ ـ ر ـ ز ـ س ـ ش ـ ص ـ ض ـ ط ـ ظ ـ ع ـ غ ـ ف ـ ق ـ ک ـ ل ـ م ـ ن ـ و ـ ه ـ ء ـ ي

د تورو لیکلے شکل اصل کښې د هغه اواز علامت وي کومه ژبه کښې چې اوازونه وي ـ د هغوي لیکلي توري زیات وي ـ په فارسۍ کښې د عربۍ نه څلور اوازه زیات دي ـ پ ،چ، ژ، گ ـ په نورو آریائي ژبو کښې ددې نه هم درې اوازه زیات دي ـ ټ، ډ، ړ په پښتو کښې دا اووهٔ زیاتي اوازونه هم شته او ددې نه علاوه څلور د پښتو خاص اوازونه هم دي چې مونږ ئې اوس په څ ـ ځ ـ ږ ـ ښ لیکو ـ دې اوازونو ته شکل ورکول د

پښتو د لیک دود خپل ضرورت ؤ ـ چې د بل نه په پور اختسو نۀ پوره کېدو ـ

(۲)

په دې سلسله کښې اول کوشش بایزید انصاري کړے دے او د الله په حکم ئې (د هغۀ د وینا مطابق) دې تورو ته شکلونه ورکړي دي ـ په عربی فارسی کښې د تورو فرق په نقطو ؤ ـ هغۀ هم دغه طریقه استعمال کړه ـ البته کوم توري چې عربی فارسی کښې نۀ وو او په نقطو ئې فرق نۀ شو کېدے ـ هغو ته ئې د علاماتي تورو په ځاے کونډې خوښې کړې ـ او ددې یوؤلسو تورو دپاره ئې دا شکلونه متعین کړي دي ـ

ا ـ ب ـ پ ـ ت ـ ټ ـ ث ـ ج ـ چ ـ ځ ـ ح ـ خ ـ د ـ ډ ـ ډ (اوسنے ځ) ذ ـ د (اوسنی ړ) ر ـ ړ ـ ز ـ ږ (فارسي ژ) س ـ ش ـ ښ ـ ع ـ غ ـ ف ـ ق ـ ک ـ ګ ـ ل ـ م ـ ن ـ ڼ ـ و ـ ه ـ لا ـ ی

بایزید انصاري د ډاکټر اختر خان مرحوم د تحقیق مطابق خیرالبیان د کال ۹۲۸ھ خواؤ شا لیکلے دے ـ ګویا تر دې کاله د پښتو د مخصوصو اوازونو دپاره څۀ منلي شوي علامات نۀ وو ـ دا د بایزید انصاري د غیر معمولي ذهانت نخښه ده ـ چې هغه د پښتو د ټولو لهجو اوازونه په نظر کښې ساتلي دي ـ کوم چې وروستو اخوند درویزه بلکې د خوشحال خان غونډې همه جهت عبقري هم په نظر کښې ونۀ ساتل ـ

بایزید انصاري د فارسي ,,ژ ،، هم په مخصوصو اوازونو کښي شمېرلې ده ـ د مروتو په علاقه اوس هم د ,,ژ،، اواز د فارسي ,,ژ ،، نه مختلف دے ـ ممکنه ده چې هغه وخت په وزیرو کښي هم دا اواز د فارسي ,,ژ ،، نه مختلف ؤ ـ د ,,نړ ،، مرکب لفظ لکه کونړ او رنړا اصل کښي مفرد ښکاري او ډېر عام لفظ دے ـ بایزید ,,ڼ ،، په حروف تهجي کښي بیل لیکلے دے ـ

د خیرالبیان د تصنیف نه کافي موده پس د کال ۱۰۱۲ هـ او کال ۱۰۲۱ هـ تر میانځه د اخوند درویزه مخزن الاسلام ولیکلے شو ـ دې کتاب ته الله تعالی دومره مقبولیت ورکړو چې په لږه موده کښي د پښتونخوا ګوټ ګوټ ته ورسېدو ـ اخوند درویزه د بایزید انصاري په لیک دود کښي څۀ ترمیمات وکړل ـ

د د په ځاے ډ

د ړ په ځائے ژ

ډ او ڼ ئې د حروف تهجي نه وویستل ـ د ډ (ځ) په ځاے ئې هم خ استعمال کړو ـ

د اخوند درویزه دا رسم الخط په لږ فرق زمونږ تر زمانې راورسېدو ـ البته تر دا میانځه خوشحال خان ختک یو بل رسم الخط اختیار کړے دے ـ دا نۀ معلومېږي چې ولې ؟ هغه ډ ارزاني ، واصل ، مرزا خان ذکر کوي او دا دیوانونه یقیناً هغۀ

ته ور رسېدلي دي. دا ديوانونه به د بايزيد په رسم الخط کښې ليک وو او هغه رسم الخط به د خوشحال بابا نۀ وي خوښ شوے. د اخوند درويزه مخزن هغۀ ته د سوات په سفر کښې په لاس ورغلے ؤ او دا ډېره روستنی خبره ده.

دا رسم الخط مونږ ته اول ځل د دستارنامې د يو نسخې نه په لاس راغلے دے. چې عبدالحليم کاتب په ۱۱۱۹هـ کښې د افضل خان دپاره ليکلې ده. د کليات خوشحال يوه نسخه چې محمد سعيد کاتب په ۱۱۷۳ھ کښې ليکلې ده. هم په دغه رسم الخط کښې ده. دا کاتب د اکوړي دے. ګويا دا ليک دود د خوشحال خان په خاندان کښې تر څۀ مودې چلېدلے دے.

خوشحال خان د پښتو مخصوص اوازونه صرف دوه راخستي دي. ځ او ځ. څ ته د ح په مېنځ کښې دوه ټکي او يو همزه علامه ورکړې ده. او داسې ئې ليکلے دے ج او ځ دپاره يې د جيم د ټکي د لاندې همزه ليکلے دے. او داسې شکل ئې جوړ شوے دے ,,ج ،، ږ او ښ هغۀ په ژ او ش ليکلي دي. څنګه چې د خټکو لهجه ده. حروف تهجي د هغۀ په مخصوصو شکلونو کښې داسې دي.

ا. ب ـ ت ـ ط ـ ث. ج. چ. ځ - ج ـ خ. د. د. ذ. ر. ز. ر. س. ش. الخ

د خوشحال خان لیک دود د اخوند درویزه نه اندازةً شپېتهٔ کاله وروستو شروع شوے دے ۔مخزن د یو درسي کتاب حېثیت لرلو ۔چې هر ځاے لوستلے او لولولے شو ۔چې خوشحال خان خپل علمي کتابونه لیکل نو دې لیک دود جرړې پخې کړې وې او دې بل لیک دود ځاے ونهٔ نیوے شو۔ او د اخوند درویزه بابا ترمیم شوے د بایزید انصاري لیک دود په ځاے پاتې شو۔

دا لیک دود بیا کاتبانو په خپله رضا رنګ رنګ لیکلو۔په نسخ کښې هم او په نستعلیق کښې هم۔چا د پښتو د مخصوصو حروفو خیال ساتلے دے چا نهٔ دے ساتلے۔چا د لاندې غړوندي په ځاے بره ط لیکلې ده چا همزه۔چا پکښې لاندې ط او همزه هم استعمال کړي دي ۔خو په مجموعي حېثیت لیک دود یو پاتې شوے دے۔

په نولسمه صدۍ هجري کښې چې مستشرقین پښتو ته متوجه کېدل نو د لیک دود ساخت موجود ؤ۔البته ځاے په ځاے کنډ کپر شوے ؤ۔هغوي په ټوله مسئله غور وکړو او یو معیاري لیک دود ئې تیار کړو۔په هغې کښې ئې کتابونه هم ولیکل ۔د چاپ دپاره ئې د هغې ټائپ هم تیار کړو ۔او صحیح رنګیز بنائسته کتابونه ئې هم چاپ کړل۔تر دې وخته د پښتو مخصوص اوازونه ، د اوازونو په حېثیت ورک شوي وو یا چرته لرې قبیلو کښې پاتې وو ۔البته دې مخصوصو

اوازونو په مختلفو قبیلو کښې بیل بیل ارتقائي صورت اختیار کړے ؤ ـ ددې اختلافاتو تحریري شکل یو ساتلو دپاره هم د مخصوصو تورو ضرورت ؤ او دا مخصوص توري د پښتو رسم الخط د اهم جزو په طور باقي وساتلے شول ـ

(۳)

تر هغه وخته ضرورت په دغه هومره رسم الخط پوره کېدو او پوره شو ـ د تلفظ دپاره مستشرقینو رومن خط استعمالولو ـ نو هغوي ته د حروف علت د مختلفو اوازونو اشکال پېښ نهٔ شو او پښتنو خپل لیک په خولهٔ کښې جوړولے شو ـ ورو ورو داسې وخت راغلو چې پښتنو نورو ته پښتو ښئیل شروع کړه او د نورو دپاره ئې په پښتو لیکل شروع وکړه او دا ورته محسوسه شوه چې موجوده تورې زمونږ ضرورتونه نهٔ پوره کوي داسې پښتو لیکونکو ته د نورو علاماتو هم ضرورت دے ـ

په پښتو کښې د عربۍ ضمې ، فتحې او کسرې (پېش زور او زېر) نه علاوه ددې اوازونو اختصار هم رائج دے چې مونږ ورته پېشکے ، زورکے ، زېرکے وئیلے شو ـ دا اوازونه د عربۍ پېش زور او زېر نه مختصر دي ـ او په خالصو پښتو تورو کښې یا پښتو شوي عربي فارسي تورو کښې استعمالېږي ـ لکه سور ، نول ـ

دغسې پښتو کښې د توري آخر ,, ه ،، په دوه قسمه ده سخته او نرمه لکه زړهٔ او زړه ـ ,, نه زړهٔ مې زړه کوښی نهٔ

مني ،، دې جمله کښې دوه ځله ,, نه ،، د ے او دوه ځله زره ـ د دوارو تلفظ يو بل نه بدل د ے ـ د ,, ی ،، مسئله ددې نه هم ګرانه ده ـ يو پرته ,, ے ،، ده لکه سړے ، يو غونډه ی ده لکه سړي ـ يو د تانيث ی ده لکه جينۍ يو د فعل په آخر کښې ی ده ـ لکه وکړئ ـ او يو د پښتو مخصوصه ی ده ـ لکه سړې اوبهٔ ـ ددې يې ګانو تلفظ د يو بل نه کافي جدا د ے ـ خو عام رسم الخط کښې صرف دوه يې ګانې ليکلے شي ـ يا ئې معروف او يا ئې مجهول ـ

چې پښتنو په پښتو کښې علمي ليکنې شروع کړې نو ددې فرقونو ضرورت محسوس شو ـ بيا چې غير ملکيانو ته ئې ښئيل شروع کړل نو دا ضرورت نور هم زيات شو ـ دې ورځو کښې زمونږ په علاقه پښتو ته حکومتي سرپرستي حاصله نهٔ وه ـ او هر چا په خپل طبيعت ځان ته علامات وضع کول ـ چې پښتو اکيډيمي جوړه شوه نو مولانا عبدالقادر مرحوم په علمي سطح ددې مسئلو حل ته توجه وکړه ـ

په يو دېرشم مارچ ۱۹۵۷ء په پښتو اکيډيمۍ کښې د هغوي د اهتمام لاندې يوه لويه غونډه وشوه ـ چې هغې کښې د افغانستان لو ے ليکونکي خادم صاحب ، ربنتين صاحب او د هغوي ملګري د صوبه سرحد د لويو ليکوالو دوست محمد خان کامل مرحوم ، قاضي احمد سعيد مرحوم ، مولانا عبدالقادر مرحوم ، عبدالخالق خليق مرحوم ، پروفيسر نور

احمد خان مرحوم ، ډاکټر منور خان ، اجمل خټک ، حکيم محمد اسلم سنجري مرحوم ، نصرالله خان نصر ، ماسټر عبدالکريم مرحوم ، ارباب سکندر خان مرحوم ، مولانا عبدالقدوس مرحوم ، ډاکټر انوارالحق مرحوم ، خيال بخاري مرحوم او د هغوي نورو ملګرو سره يو ځاے کښېناستل او ددې مسئلو تحليل ئې وکړو ـ دا تحليل په خپل ځاے ډېر جامع دے ـ او تقريباً ټولې مسئلې پکښې راخستے شوي دي ـ په دې کښې څۀ فېصلې متفقه وشوې او د څۀ مسئلو ئې دوه حله تجويز کړل ـ او فېصله ئې قام ته پرېښوده ـ

دا يو ډېر صحيح قدم ؤ ـ او پکار وه دا فېصلې د يو معياري ليک دود په شکل کښې هر چا لوستې او هر چا منلې وې ـ ددې نه زياته نمائنده اجتماع نۀ بيا کېدے شوه او نۀ وشوه خو متأسفانه خپله د پښتو اکېډيمۍ ددې فېصلو نافذ کولو او خلقو ته د رسولو اهتمام ونۀ کړو او ليک دود هم هغسې د کاتبانو په خوښه پاتې شو ـ

په کال ۱۹۸۴ء کښې د صوبه سرحد د تعليم محکمې دوه اهمې ادارې جوړې کړې ـ يو د پښتو لغت اداره او بله په پرائمري سطح د پښتو ذريعه تعليم کولو اداره ـ دا دواړه ادارې د پښتو ليک دود د مسئلې سره مخامخ شوې او ضرورت ئې محسوس کړو چې په حکومتي سطح ددې مسئلې يو حل راپيدا کړے شي ـ چې د ماشومانو دپاره درسي کتابونه او قام

دپاره پښتو لغت په يو معياري ليک دود کښې وليکلے شي او ټول التباسات تر ميانځه ووځي۔

په دې سلسله کښې په ديارلسم اګست ۱۹۸۴ء د محکمه تعليم د سکرټري محمد اعظم خان د صدارت لاندې يوه غونډه وشوه ۔په دې غونډه کښې د پښتو اکېډيمی او پښتو ډيپارټمنټ پېښور يونيورسټی محکمه تعليم صوبه سرحد او د ټيکسټ بُک بورډ د صوبه سرحد نمائندګانو او لويو اديبانو ، عالمانو شرکت اوکړو ۔دا متفقه فېصله وشوه چې د ۱۵ اپرېل کال ۱۹۵۷ء فېصلو مطابق دې درسي کتابونه په يو معياري ليک دود کښې وليکلے شي ۔البته د پښتو لغت مخصوص ضروريات دې تر لغته محدود وساتلے شي چې لغت بازار ته راشي او عام شي نو بيا د هغې په رڼا کښې د املا بدلولو لارې چا بندې کړې نۀ دي ۔په دې فېصله کښې بيا هم دا نيمګړتيا پاتې شوه ۔چې د کال ۱۹۵۷ء غونډې د کومو مسئلو دوه حله تجويز کړي وو هغو کښې يو حل خوښ نۀ کړے شو ۔دا مسئله د لغت ادارې او د درسي کتابونو ادارې خپلو کښې په مشوره حل کړه۔

دا معياري رسم الخط تر هغه ادارو محدود پاتې شو، کومو چې دا فېصله کړې وه ۔شپږ کاله کښې ابتدائي درسي کتابونه خو دې ليک دود ته را واوړېدل ۔د نور پښتونخوا اديبانو شاعرانو او عالمانو دې طرف ته توجه ونۀ کړه ۔او هغه

عام لیک دود جاري پاتې شو ـ ددې خبرې ضرورت ؤ چې په جمع ټول پښتانهٔ ، ټول پښتو لیکونکي او ټول اخبارونه رسالې یو لیک دود خپل کړي ـ دې ضرورت ته د پښتو اکېډیمی ډائرېکټر پروفېسر محمد نواز طائر صاحب توجه وکړه ـ او د محکمه تعلیم صوبه سرحد په مالي مرسته او ډاډ ګیرنه ئې په باړه ګلی (پېښور یونیورسټی) کښې یو بېن المللي سېمپوزیم راغونډ کړو ـ دا یو لویه نمائنده جرګه وه ـ عالمان، ادیبان ، شاعران ، استاذان ، طالب علمان ، خطاطان او صحافیان د هرې طبقې نه ئې منلي شوي کسان راغوښتي وو او اکثر راغلي وو ـ د جولائي ۱۹۹۰ء د لسم تاریخ نه تر دولسم تاریخه دې نمائنده ملي جرګې د لیک دود په وړو لویو مسئلو په یخ ماحول کښې په سړه سینه غور وکړو او متفقه فېصلې ئې وکړې ـ دې جرګه کښې د افغانستان منلې شوي فاضلان او د بلوچستان لوے عالمان هم وو او داسې دا فېصلې د ټولو پښتنو فېصلې شوې ـ

(۴)

دې کښې څهٔ فېصلې خو مختصرې او پوهې ته اسانې دي او ځنه فېصلې به لږ بحث غواړي ـ دا فېصلې د ضمیمې په طور آخر کښې شاملې کړے شوي دي ـ دلته مونږ هغه ترتیب لږ غوندې بدلوو ـ مختصرې فېصلې رامخکښې کوؤ او په اوږدو فېصلو لږ غوندې بحث کوؤ ـ

۱. کوم الفاظ چې پښتو د عربۍ یا فارسۍ نه راخستي دي او معنٰی یا شکل ئې نۀ دے بدل شوے ـ هغه به په اصلي شکل کښې لیکلے شي ـ لکه ظالم ، قهر او عدل به زالم ، کهر او ادل نۀ شي لیکلے ـ

۲. هغه عربي یا فارسي الفاظ چې پښتو خپل کړي دي او شکل یا معنٰی ئې بدله شوې ده ـ هغه به هغسې لیکلے شي څنګه چې پښتو کښې وئیلے شي ـ لکه تپوس چې شائد ,, تفحص ،، ؤ ـ خو پښتو کښې ئې معنٰی بدله شوې ده ـ یا وخت چې شکل ئې بدل شوے دے ـ

۳. د عربۍ مخصوص توري لکه ث ، ح ، ذ ، ص ، ض ، ع ، ف ، ق به یوازې په عربۍ کلمو کښې راځي ـ او پښتو کلمو کښې به ئې نۀ لیکو ـ لکه تورخم به طورخم یا تور خان به طور خان نۀ شي لیکلے ـ

۴. ,, ڼ ،، به ځانته تورے ګڼلے شي ـ د ,, ن ،، نه پس به الف بائ ترتیب کښې ځاے نیسي او نوم به ئې ,,نوڼ ،، وي ـ دا تورے چې بایزید انصاري راوړے دے په افغانستان او بلوچستان کښې دغسې استعمالیږي ـ ,,کونړ او رنړا ،، به کوڼ او رڼا لیکلے شي ـ

۵. د کومو کلمو په اخر کښې چې زوَر وي هغه به په پسته ,,ه ،، لیکو ـ لکه ,, وروره ! خوشحاله اوسې ،، دا ,,ه ،،

به د زوَر علامت ګڼلے شي د تانیث علامت به نهٔ شي ګڼلے۔

۶. مد (ٓ) په پښتو کښې نشته، البته د نورو ژبو نه اخستې شوي ټکو کښې به هم هغسې لیکلے شي لکه آخر ، آمد ۔

۷. سخته ,, ه ،، لکه زړهٔ (دل) کښې به د ,, ه ،، دپاسه همزه لیکلے شي ۔او پسته ,, ه ،، لکه زَړه (د نوي ضد) به بې همزه لیکلے شي ۔ مثلاً : زړهٔ مې زړه کوټهٔ نهٔ منې دا علامه په صوبه سرحد کښې پخوا راسې هم دغسې استعمالېده ۔

۸. ګ په صوبه سرحد کښې د کاف د شوشې په کونډه لیکلے کیږي ۔خو په افغانستان کښې ئې څنه خلق ګ لیکي ۔اوس به متفقه ,, ګ ،، لیکلے کیږي ۔

۹. ,, کښې ،، د پښتونخوا په یو لویه علاقه کښې د شین په اظهار وئیلے شي ۔په داسې کلمو کښې لکه کښېناستل ، بخښنه ، نخښه کښې به ,, ښ ،، ضرور لیکلے شي ۔

۱۰. یو ,, واو ،، داسې هم وي ۔چې بل توري سره شریک وئیلے شي ۔لکه فارسي کښې ,, خوان ،، پښتو کښې خولهٔ ۔په دې کلمو کښې واو د خ سره شریک ادا کیږي

دې ته واو معدوله وائي ـ په فارسي کښې دا واو صرف د خ سره شريک راځي ـ خو په پښتو کښې د خ ، غ ، ل او ګ څلورو واړو نه وروستو شريک راتلے شي ـ لکه خوله، غونډه ، ګوته ، کونډه ـ

۱۱ . واو مجهول (مختصر واو) د پښتو په خپلو کلمو کښې د پېښ د علامت غوندې راځي ـ لکه پوښتنه ، لومړے، اوبۀ ـ دا به هم دغسې ليکلے شي ـ البته د نورو ژبو نه اخستې کلمو کښې به واو نۀ شي ليکلے ـ کلمه به اصلي شکل کښې ليکلے شي ـ لکه ګُل ، بُلبل ـ

۱۲ . معروف واو (اوږد واو) نه مخکښې توري باندې پېښ ليکل ضروري دي ـ خصوصاً هغه وخت کښې چې د بلې کلمې سره مشابهت لري ـ مثلاً لُور به په لام پېښ ضرور ليکلے شي چې د ,,لور ،، سره مشابه نۀ شي ـ د ماشومانو کتابونو کښې واو به بې الف ليکلے شي لکه وکړه ، ومنه به اوکړه اومنه نۀ شي ليکلے ـ

(۵)

فيصله دا وشوه چې د پښتو مخصوص حروف ځ ، څ ، ږ ، ښ به هم دغسې ليکلے شي ـ

د پښتو دا مخصوص توري اصل کښې مخصوص اوازونه وو ـ چې ليک دود کښې ورته مخصوص علامات ورکړے شو ـ رو رو هغه اوازونه بدل شو او په دوو لويو قبيلو

کښې ئې ځان ځان ته ارتقا وشوه ـ اوس دا داسې توري دي چې یو قبیله کښې یو شان اواز لري او بله کښې بل شان ـ مثلاً ښین په ختکو کښې د شین په شان وئیلے شي ـ او یوسفزو کښې د خ په شان ـ لیک دود ئې یو دے او اواز بیل بیل ـ

دې تورو کښې ټولونه وړومبے ,,ځ،، دے ـ ددې توري اصل تلفظ داسې دے چې د ژبې سر پکښې د برنو غاښونو سره ولګي ـ او د چ یو نیمګړے شان اواز پیدا کړي ـ دغه وجه ده چې دا تورے ځنه پښتانهٔ د سین په اواز او ځنه د ,, چ ،، په اواز وائي او لولي ـ لکه څادر چې ځنه پښتانهٔ ئې ,, چادر،، او ځنه ,, سادر ،، وائي او لولي ـ

دا تورے اکثر په هغه کلمو کښې راځي چې زمونږ په مشرقي ګاونډي ژبو هندی ، پنجابی ، سرائیکی او سندی یا په مغربي ګاونډي ژبو فارسی ، دری ، پهلوی کښې په ,,چ،، لیکلے شي ـ لکه څادر ، چادر ، څلور ، چار ، چهار ، څرمن چې په سنسکرت کښې چرمن او فارسی کښې چرم ده ـ د پښتو اکېډیمی د لغت مطابق د څ اواز د ساکنې ,,خ،، او ساکن سین نه جوړ دے ـ

د ,,څ،، نه پس بل مخصوص تورے ,,ځ،، دے ـ دا اواز د ژبې د سر او د برنو غاښونو د سر په اتصال پیدا کیږي ـ انګریزی کښې د D او Z مشترک اواز دې ته نزدې دے ـ د پښتو اکېډیمی په لغت کښې دا د اوز په اشتراک لیکلے

شوے دے کومې کلمې چې د مشرق او مغرب په ګاونډي ژبو کښې په جيم ادا کيږي هغه اکثر او بېشتر پښتو کښې په دې شکل ليکلے شي ـ لکه ځوان ، جوان ـ ځاے ، جاے ـ دا توري د پښتنو ځنه قبيلې په جيم او ځنه په ز ادا کوي ـ لکه ځولۍ چې څوک ورته جولۍ وايي او څوک زولۍ ـ

د پښتو دريم مخصوص تورے ,, ژ ،، دے ـ ددې يو قسم خو د فارسۍ د ,, ژ ،، په شان ليکلے شي ـ خو خالصو پښتو کلمو کښې ځنه قبيلې ژ ادا کوي او ځنه جيم کلمې لکه ژبه ، جبه ـ ژوند ، جوند ـ دا عموماً هغه کلمې دي چې د فارسۍ نه راخستے شوي دي ـ هلته ئې تلفظ ,, ز ،، وو لکه ژبه ، زبان ـ ژوند ، زندگی ـ د پښتو ځنه قبيلې مطلقاً د ژ تلفظ ز ته نژدې نژدې کوي ـ

د ,, ژ ،، دوېم قسم د پښتو مخصوص علامت ,, ږ ،، دے ـ دې اصلي تلفظ د غېن او ګاف تر ميانځه دے ـ او هغه ټول الفاظ په دې شکل ليکلے شي کوم چې ځنه قبيلې په ژ او ځنه په ګاف وائي ـ دا تورے ډېر زيات استعماليږي ـ ځکه چې د فعل حال ,, ږي ،، په دې شکل ليکلے شي ـ ماتېږي ، خوږېږي وغېره ـ

,, ښ ،، په اصل کښې خو هغه ځاے استعمالېدو ـ کوم ځاے چې اواز د حلق په ځاے د تالو له ميانځه راووځي ـ په دې شکل دا تورے د انګرېزۍ د X سره نژدې دے ـ اوس په

هغه ټولو کلمو کښې استعمالیږي کومې چې د پښتو ځنه قبیلې په ش او ځنه په خ ادا کوي - لکه پښتون ، پشتون ، پختون -

دا کوم فرقونه یا استعمال چې ولیکلے شول دا د عامو او سرسري قاعدو د لاندې راځي - او ددې تورو د ټول استعمال احاطه نهٔ کوي - په مخصوصو تورو کښې صرف هغه کلمې لیکلے شي چې پښتنې قبیلې ئې په استعمال کښې اختلاف لري او هر لیکونکے د داسې ټولو کلمو علم نهٔ شي لرلے - بلکې شاید یو لیکونکے هم پوره پوره علم نهٔ لري - پکار ده چې د ټولو قبیلو د مستندو عالمانو په اشتراک یو داسې فرهنګ مرتب شي چې د دا قسمه ټولو الفاظو احاطه وکړي -

په دې سلسله کښې د مذاکرې ټولو ممبرانو په اتفاق دا سفارش وکړو چې پښتو اکېډیمي دې د مرکزي او صوبائي حکومت په مدد د استاذانو او طالب علمانو دپاره یو رهنما کتاب تیار کړي چې ددې ټکو په استعمال اشتباه ختمه شي -

(۲)

یوه بله اهمه مسئله د ,,ی ،، د مختلفو شکلونو ده - په زوړ لیک دود کښې د عربی فارسی په شان د پښتو دپاره د ,,ی ،، دوه شکله وضع کړے شوي دي - پرته یا مجهوله ,,ے ،، او غونډه یا معروفه ,,ی ،، د تلفظ په اعتبار سره دا دوه شکله

د پښتو ضرورت نۀ پوره کوي - په پښتو کښې کم نه کم پينځه تلفظه د يو بل نه واضح جدا دي -

۱. د زورکي نه پس ے لکه سړے
۲. د زير نه ی لکه سړي
۳. چې په ,, ی ،، زور اچولے شي لکه جينۍ
۴. د فعل ,, ی ،، لکه وکړئ
۵. او د زېرکي نه پس ,, ی ،، لکه سړې اوبۀ -

ددې ټولو تلفظونو دپاره جدا جدا علامات متعين کول ضروري دي - چې په يو بل کښې اشتباه ختمه شي - ګنې دا به ګرانه شي چې لغت کښې ,, سړے ،، ته څۀ معنٰی وليکلے شي - مراد يخ ماتې اوبۀ ؟

دې مذاکرې فيصله وکړه چې :-

(۱) مجهوله ,, ے ،، چې په صوبه سرحد کښې پرته ليکلے کيږي - دا به دغلته هم دغسې ليکلے کيږي او افغانستان کښې په خپل طور -

مجهوله ,, ے ،، هغه ,, ے ،، ده چې مخکښې ترې د پښتو مخصوص حرکت ,, زورکے ،، وي - لکه خدائے ، سړے ، زمرے ، څائے - په اسمونو کښې دا ,, ے ،، اکثر د واحد مذکر دپاره استعماليږي - بهر صورت پېژندګلو ئې په مخکښې حرف زورکے دے -

دا مجهوله ,, ے ،، به د کلمې په مېنځ کښې په لاندې باندې تکو ليکلے شي ـ لکه خېر ، ډېر

(۲) د پښتو مخصوصه ,, ي ،، به د کلمې په مېنځ او آخر دواړو کښې په لاندې باندې تکو ليکلے شي ـ لکه سړې اوبهٔ ـ ماتې ډيوې ـ

د پښتو مخصوصه ,, ي ،، هغه ده چې مخکښې ترېنه د پښتو مخصوص حرکت زېرکے وي ـ د ,, ي ،، دا تلفظ په بله ژبه کښې نشته او په پښتو کښې ډېر زيات دے ـ

دا ,, ي ،، په کوم کوم ځاے کښې استعماليږي ـ اصل معيار خوئې اواز دے ـ د کومې ,, ي ،، نه چې وړاندې زېرکے وي ـ زېر نهٔ وي ـ او لنډه وئيلې شي ـ هغه به ,, ي ،، ليکلے شي ـ يعني کومه ,, ي ،، چې ,, د سړے ،، په شان پرته نهٔ شي وئيلې او د ,, سړي ،، په شان مخکښې ترې واضح زېر نهٔ وي ـ هغه مخصوصه ,, ي ،، ده ـ لکه :

أ- چې ، کښې ،ترې او متصيل ضميرونه ې. دې ، مې ـ

ب- د کوم مفرد اخر کښې چې ,, ه ،، وي ـ جمع ئې په دغه ئې راځي ـ لکه ښځه ، ښځې ـ شمه ، شمې ـ ډېر ، ډېرې ـ

ج- هم دغه مفرد د حروف مغيره نه وروستو لکه سروه ، د سروې ونه ـ

د- اسم مفعول ، واحد مؤنث لکه وهلې شوې ، خوړلې شوې۔

ه- واحد مؤنث چې اخر کښې ئې سخته ی نۀ وي۔لکه ادې ، بې بې وغيره۔

مذکر خوړلے شوے مؤنث خوړلې شوې

و- فعل امر چې د مصدر لام پکښې حذف نۀ وي ۔دا ووليکلے شي۔دا وو خوړلے شي۔

ز- فعل نهي چې د مصدر لام پکښې حذف نۀ وي۔دادې ونۀ ليکلې شي۔

ح- فعل حال ، واحد مذکر ، تۀ ځې۔

ط- فعل مستقبل ، واحد حاضر ، تۀ به ځې۔

ي- فعل ماضي مطلق۔واحد حاضر ، تۀ لاړې۔دغسې

په ماضي قريب او بعيد کښې په فعل استمراري کښې واحد حاضر ، تۀ تللې او جمع مؤنث غائب ، ښځې تللې ۔په ماضي تمنائي کښې واحد مؤنث حاضر ، کاش تۀ تللې وے۔او واحد مؤنث غائب کاش هغه تللې وے (واحد مذکر حاضر او غائب به په مجهوله ئے ليکلے شي) په شرطيه کښې هم دغسې۔

دا يو څو مثالونه دي۔اصل قانون ئې هم دغه دے۔چې د کومې يې نه مخکښې زېرکے وي ۔هغه به په غونډه ,,ی،، او لاندې باندې ټکي ليکلې شي۔,, ې ،،

(۳) يا ئې تانيث به په اخر کښې د کش سره ليکلے شي ـ لکه کرسئ ، جينئ ـ

په دې ئ کښې به د ئ د مخکښې حرف فشار پريوځي او دا صرف په مؤنثو اسمونو کښې استعماليږي ـ

(۴) د فعل دپاره به د غونډئ ,, ی ،، د پاسه همزه ليکلے شي ـ لکه وکړئ ، ومنئ ـ

(۵) د معروفې ئې دپاره به د ,, ي ،، د لاندې دوه ځنگ په ځنگ ټکي ليکل مناسب وي ـ چې د افغانستان د مجهولې ی سره اشتباه نۀ شي ـ معروفه ي هغه ده چې مخکښې ترې واضح زېر وي ـ لکه سړي ، زمري ، په خالصو پښتو الفاظو کښې دا عموماً د سنه مفرد جمع راځي ـ چې اخر کښې يې معروفه يې وي ـ لکه سړے نه سړي ـ په دغسې لفظ چې حروف مغيره داخل شي هم پرته ئے په يا ئې معروفه کښې بدليږي ـ لکه د زمري نوکه،په عربي فارسي الفاظو به داصل مطابق ليکلے شي ـ

(٦) په ضمير متصل او ئې کښې به په ئې باندې همزه ليکلے شي او مخصوصه ئې به ليکلے شي ـ په يې کښې به يوه ,, ئ ،، ليکلے شي ـ او په بله ی به همزه ليکلے شي ـ لکه يئ ـ

د ,, ی ،، دا مختلف استعمالونه په افغانستان او بلوچستان کښې رائج دي ـ او ليکونکي ورسره عادت شوي دي ـ انشاء الله دلته به ورسره خلق ډېر زر عادت شي ـ او بيا به پکښې ځۀ تکليف نۀ وي ـ

د پښتو په لیک لار

د باړه ګلی د مذاکرې فیصلې

د پښتو لیک لار دپاره کومه کمېټي چې په متفقه ډول منتخب کړے شوه هغې د پښتو د لیک لار په باره کښې متفقه فیصلې داسې وکړې :-

١. هغه کلمې چې د عربی او فارسی نه پښتو ته راغلي دي ـ او معنیٰ ئې هم هغه ساتلې ده هغه به په خپل اصل شکل کښې لیکلے شي لکه قمیص ، قصه ، ضعیف ـ

او هغه کلمې چې پښتو خپلې کړي دي ـ معنیٰ یا شکل ئې بدل شوے ، هغه به په پښتو کښې په اوښتي شکل لیکلے کیږي لکه تپوس ، پام او د عربی مخصوص تکي به د پښتو په کلماتو کښې نهٔ لیکو ـ مثلاً تور خم به په ,, ت ،، لیکو په ,, ط ،، به ئې نهٔ لیکو ـ

۲. ,, ڼ ،، به د یو توري په شکل کښې د پښتو په اب ت یعني حروف تهجي کښې د ,, ن ،، نه وروستو لیکلے شي او نوم به ئې ,, نوڼ ،، وي ۔

۳. هغه کلمې چې په اخر کښې زور لري هغه به په ,, ه ،، لیکلے شي لکه خوشحاله (مذکر) خوشحاله (مؤنث) او دغه ,, ه ،، به د تانیث مخصوص علامت نۀ شي ګڼلے ۔

۴. ,, مد ،، په پښتو کښې نشته ۔

۵. مجهوله ,, ے ،، چې په قطبي پښتونخوا کښې پرته لیکلے کیږي هغه به هم داسې پرته لیکلے شي ۔ لکه سړے وغیره ۔ البته په افغانستان او سویلي پښتونخوا کښې به د دوئي د خپل لیک دود سره سمه د مخکښې په شان لیکلے کیږي ۔

۶. مخصوصه ,, ې ،، به د کلمې په مینځ کښې ,, ېـ ،، داسې او اخر کښې ,, ې ،، لیکلے شي لکه سړې اوبۀ ، خېر وغیره ۔ مجهوله یعني پرته ,, ے ،، به هم د کلمې د مخصوصې ,, ېـ ،، غوندې لیکلے شي ۔

۷. د معروفې ,,ي ،، له پاره به دوه ټکي په ښکته ,,ي ،، لیکلے شي لکه سړي ، زمري وغیره ۔

۸. یائې تانیث ,, ۍ ،، به په اخر کښې د کش سره لیکلے شي لکه کرسۍ ، جینۍ وغیره ۔

۹. د فعل امر دپاره به د مخکښې غونډې ,, ی ،، دپاسه ,, ء ،، ليکو لکه وخورئ ، وکړئ وغيره -
۱۰. په ضمير متصل او ,, ئي ،، کښې به په ,, ی ،، باندې همزه ليکلے شي او مخصوصه ,, ې ،، به ليکلے شي او يا به ,, ی ،، او مخصوصه ,, ې ،، ليکلے شي لکه په يئ کښې به يوه ,,ی ،، او دويمه ی ،، باندې همزه ليکلے شي -
۱۱. په داسې,, ه ،، کښې لکه زړۀ ، ښۀ ، بۀ ، تۀ د مخکښې په شان د ,, ه ،، دپاسه ,, ء ،، ليکو يعني زړۀ ، ښۀ ، څۀ کښې به د ,, ه ،، دپاسه ,, ء ،، وي په افغانستان او سوېلي پښتونخوا کښې به هم دغه رنګ ليکلے شي -
۱۲. ,, ګ ،، به په کونډه ليکلے شي -
۱۳. کښې کښېناستل ، نخښه او داسې نور ټکي به هم دغه رنګ ليکلے شي -
۱۴. معدوله ,, واو ،، به د ټکو نه نشي غورزولے لکه خوله ، خوارۀ ، ګوند ، غونډې وغيره -
۱۵. هغه ټکي يا کلمې چې د عربی او فارسی نه د پېښ په حالت کښې راغلي دي ، په پېښ به ليکلے شي - يعنې په خپل رنګ کښې لکه ګل ، بلبل - هغه پښتو کلمې چې پېښ لري هغه به په مجهول ,, واو ،، ليکلے شي لکه پوښتنه مور او نور -

۱۶. معروف واو به د کلمو نه نهٔ غورزولے کيږي۔ او د پاسه به پيش ورکولے شي لکه نُور ، سُور وغيره۔

۱۷. د پښتو مخصوص توري څ ، ځ ، ښ ، ږ به همد غسې ليکلے شي۔

د کميټۍ سفارش دے چې پښتو اکيډمي دې د مرکزي او صوبائي حکومت په مدد د استاذانو او طالبعلمانو دپاره يو رهنما کتاب تيار کړي چې د دې ټکو په استعمال کښې اشتباه ختمه شي۔

زيرِ دستخطي

۱. جناب پروفيسر سيد تقويم الحق کاکاخيل
۲. جناب پروفيسر جهانزيب نياز
۳. جناب پروفيسر نصيرالدين
۴. جناب حبيب الله رفيع
۵. جناب منتظر بيټنی
۶. جناب عبدالکريم بريالے
۷. جناب همېش خليل

۸. جناب ډاکټر محمد اعظم اعظم
۹. جناب ډاکټر خالد خان خټک
۱۰. جناب محمد پرويش شاهين
۱۱. جناب پروفيسر محمد افضل رضا (اعزازي ممبر)
۱۲. جناب پروفيسر خواجه محمد سائل
۱۳. جناب نور شاه جهان انور
۱۴. جناب سيال کاکړ
۱۵. جناب ډاکټر ګل جان ورور وردګ (اعزازي ممبر)
۱۶. جناب سيد احمد مومند
۱۷. جناب ډاکټر محمد اسرار (اعزازي ممبر)
۱۸. جناب ډاکټر محمد اقبال نسيم خټک
۱۹. جناب خيبر افريدے
۲۰. جناب پروفيسر يار محمد مغموم

دا فيصلې اګرچې تر ډيره حده واضحه دي خو بيا هم څنې يکښې تشريح طلب ښکاريدې، ځکه نو دلته ئې په دې غرض په تفصيل سره بيانوو چې يو خو عام لوستونکے په دې نوې املا پوهه شي او يا که په نوې املا کښې ليکلي کتابونه رسالې څوک لولي نو چې لوستونکے په کښې څۀ تکليف محسوس نه کړي۔

په عام فهمه ژبه کښې ددغه ټولو فيصلو وضاحت کړے شوے دے او د زياتو ګرائمري اصطلاحاتو نه مو ځان

ژغورلې دي. بیا هم چرته چې داسې اصطلاحات راغلي دي د هغوي وضاحت تر خپله وسه کړې شوې دې. که چا ته په دې کښې څۀ ابهام ښکاره شي یا څۀ تېروتنه پکښې شوې وي که هغه په ګوته کړې شي او یا څۀ نور تجویزونه په دې لړ کښې راواستولې شي نو مننه به وي.

وړومبی فیصله :

هغه کلمې چې د عربی او فارسی نه پښتو ته راغلي دي او معنٰی ئې هم هغه ساتلې ده ـ هغه به په خپل اصل شکل کښې لیکلے شي ـ لکه قمیص ، قیصه ، ضعیف وغیره ـ

پښتو ژبه کښې ډېر داسې تکي دي چې د عربی او فارسی نه پښتو ته راغلي دي او پښتو کښې هم په هغه معنٰی استعمالېږي ـ کومه چې ئې په دغه ژبو کښې ده ـ د داسې قسمه تورلو تکو ، کلمو په حقله دا فیصله شوې ده چې د دیو په املا کښې به بدلون نۀ شي راوستے ، که هر څو د داسې تکو تلفظ کله کله ګران هم شي ـ ولې یو خو دا تکي د خپلې اصلي املا له لحاظه اوس پښتو کښې مانوس شوي دي او د خالصې معنې راز هم پکښې دے ـ

پښتو ا ، ب ، ت یعنې حروف تهجي کښې څنې توري هغه دي چې د عربی د اوازونو دپاره مخصوص دي د داسې توریو صحیح تلفظ یعنې د اواز وېستو طریقه یواځې د عربی ژبې وئیونکي کولے شي د نورو قامونو دپاره ئې ادا کول ګران

دي ـ تر څو چې د بلې ژبې خاوند د تجويد او قرأت په فن پوهه نۀ وي ـ دغه مخصوص توري دا دي ـ
ح ، ص ، ض ، ط ، ظ ، ع ، غ ، ث ، ذ او ق
دا اکثر په وئيلو کښې مشکل پېدا کوي خو دومره ګران نۀ دي ـ په پښتو کښې چې مونږ ګورو په دغه مخصوصو د عربی تورو کښې ړومبی پسته ,, حې ،، ح ده ـ دې ته طنزاً د حلوا حې هم وائي ـ ددې اواز پښتو کښې اکثر د الف د اواز په شان کېږي او نزدې نزدې د هر هغه ټکي اواز په الف کولے شي چې دغه حې لري حلوا ته الوا ، حرام ته ارام ، حُسن ته اُسن وغېره ـ خوشحال کښې دا ,, ح ،، په مېنځ کښې راغلې ده ـ ولې اکثر خوشال تلفظ کېږي ـ او داسې نور ـ
د ,, ص ،، اواز په ,, س ،، کولے شي ـ د ص چې کوم مخصوص اواز دے ـ د هغې ادا کول د عربو نه سېوا نور څوک په اسانه نۀ شي کولے ـ پښتانۀ هر چرته دا اواز د خپل فطرت په مطابق په س کوي ـ داسې حال د ,, ض ،، هم دے ـ ضاد ، ضواد يا دواد وئيلے شي ـ
په روزمره ژوند کښې د ض اواز په ,, ز ،، کولے شي لکه زمانت ، زامن وغېره ـ چې په اصل کښې ضمانت او ضامن دي کله کله په ,, د ،، هم ادا کولے شي ـ لکه رضوان ته ردوان ـ خو د ,, ض ،، په خپل اواز کښې لاتر اوسه په نمانځه کښې هم د والزالين او والدوالين جګړه ده ـ داسې د ,,ط ،،

اواز په ,, ت ،، او د ,, ظ ،، دپاره د ,, ذ ،، په شان اواز وباسلے شي او هم دا قاعده جوړه شوې ده - ددې تورو اوازونه د خپل فطرتي مخرج په بنياد ادا کولے شي -

اوس سوال دا پېدا کېږي چې هر کله يو ټکے مونږ ځنګه وايو هغه شان ئې ليکو ولې نا - نو په دې خبره د کافي غور و فکر نه پس دا فېصله شوې ده چې کوم ټکي د عربۍ ، فارسۍ يا د نورو ژبو نه پښتو ته راغلي دي او هم په هغه معنو کښې استعمالېږي - کومې معنې چې ئې په خپلو اصلي ژبو کښې دي هغه به په املا کښې هم هغه شان ليکلے کېږي او شايد ددې ضرورت له مخه د پښتو د حروف تهجي نه د عربۍ يا فارسۍ هغه مخصوص توري نۀ شي ويستلے - که هر څو ئې مونږ سره اواز يا مخرج نشته - لکه قميص به کميس نۀ ليکو - ځکه چې قميص د عربۍ ټکے دے او معنٰی ئې هم بدله نۀ ده - ضعيف د عربۍ ټکے دے او خپله معنٰی لري ځکه نو ضعيف به مونږ هم په هغه رنګ ليکو - ظرف که زرف وليکلے شي غلط به وي - علاج ، علامت ، صبا ، صحيح ، قميص ، قيصه ، حلوا ، حرام ، ضبط ، ضابطه ، طريقه ، طور ، ظالم ، صراف او داسې نور ډېر ټکي چې د ديو ژبو نه راغلي دي - پښتو کښې ئې عـام رواج موندلے دے او معنٰی ئې هم دغه ساتلې ده - نو دا به په خپله اصلي املا ؛کښې ليکلے شي -

دوېمه فېصله :-

,, هغه کلمې چې پښتو خپلې کړې دي معنی یا شکل ئې بدل شوے دے هغه به په اوښتي شکل لیکلے کېږي -لکه تپوس ، پام او د عربۍ مخصوص توري به د پښتو په کلماتو کښې نۀ لیکو -مثلاً تورخم به په ,, ت ،، لیکو په ,, ط ،، به ئې نۀ لیکو ،، -

دا د غور وړ خبره ده -کله کله په املا کښې داسې بې احتیاطي راشي چې د ټکي ټوله املا گډه وډه کړے شي -ددې نفسیاتي یا فطري جواز هم وي او د Confusion یو صورت راپېدا کړي -هغه داسې چې هر کله مونږ د عربۍ مخصوص توري پکار وو او تلفظ ئې د خپل فطري مخرج په مطابق کوؤ نو لاشعوري تاثر دا راولاړېږي چې گني هسې هم د ,, ت او ط اواز یو شان دے یا د ,, ع ،، او ,, الف ،، او ,, ح ،، د ,, ص ،، او ,, س ،، د ,, ض،، او د ,, ذ ،، د ,, ز ،، او ,, ظ ،، د ,,ک،، او د ,, ق،، وغېره دغه سبب دے چې په بې احتیاطۍ داسې املا غلطه کړے شي-

مونږ به هغه ټکي چې خالص د پښتو دي یا د بلې ژبې نه پښتو ته پخوا راغلي دي خو شکل ئې له پخوا راسې بدل

شوے دے يا ئې معنٰی بدله شوې ده نو داسې تکي به مونږ د پښتو په خپلو توريو ليکو - وړومبۍ خبره دا ده چې پردي تکي چې مفغن يا پښتو شوي دي لکه تپوس چې د پوښتنې په معنو کښې رائجي - اصلاً د عربۍ تفحص نه په پښتو کښې تپوس شوے دے - پام د فهم نه پام شوے دے - داسې څنې نورې ډېرې کلمې چې پښتو کښې ئې خپل شکل يا پښتني رنګ قايم کړے دے - هغه به مونږ د عربۍ په مخصوصو توريو نۀ ليکو بلکې په اوښتي شکل کښې چې څنګه پښتو کښې رائج دي هم هغسې به ئې ليکو - کۀ معنٰی ئې بدله شوې نۀ هم وي د داسې تکو شمېر به يقيناً چې د ګوتو په شمېر وي - يعنې کم به وي خو دا لحاظ ساتل پکار دي او دغه تکي اوس پښتو شوي دي -

دې سره دا فېصله هم ده چې د پښتو پخپلو تکو کښې به د عربۍ مخصوص توري نۀ ليکو لکه تورخم ، توره او څنې نور د پښتو داسې کلمې ، تکي چې د پښتو وي دا به په ,,ت،، ليکو - که چرې دا په ,, ط ،، وليکلے شي يعنې طورخم ، طوره نو دا به غلط وي - هډ ، هډوکے ، هوډ که چرې حډ ، حډوکے يا خوډ خوک وليکي نو دا غلط دي - سخر ،ساګ او سر به صخر ، صاګ يا صر نۀ ليکو -زيات ، زمرے ، زانګو به ضيات يا ضياط يا ځيات او ضمرے ، ظمرے ، ضانګو نۀ شي ليکلے -

دي سره دا خبره هم ياد ساتل پکار دي چې په پښتو کښې د عربی د مخصوصو توريو سره سم د ځنې مخصوصو پښتو توريو اوازونو کښې هم اکثر غلطي را وړاندې کېږي - د ,,ذ ،، او ,,ز ،، اواز نۀ يواځې د عربی په مخصوصو توريو سره غلطه کړے کېږي بلکې د پښتو مخصوص توري ,,ځ،، سره هم اکثر غلط شي - ,,ځ ،، چې د ,,ج ،، او ,,د ،، تر مېنځه د پښتو يو مخصوص اواز دے ځنې لهجې ئې تلفظ کښې د ,,ز ،، په ځاے استعمالوي - دا هم غلطي ده ځکه چې پښتو کښې د ,,ځ ،، خپل مخصوص اواز دے او د ,,ز ،، خپل عام اواز دے - نو په هغه توريو کښې خصوصي احتياط پکار دے چې په ,,ځ ،. ليکلے شي -

وړاندې ذکر شوي ټکي او داسې نور چې د ,,ز ،، يا ,,ذ ،، ټکي دي هغه که په ,,ځ ،، وليکلے شي نو غلط به وي - لکه زيات ، زمرے او زور که ځيات ، ځمرے او ځور ځوک ليکي نو غلط دي -

دا شان ,,اواز ، اباسين ، ارام ،، که څوک ,,عواز ، عواظ ، عواض ليکي يا اباسين ، عباسين ، عباصين ليکي نو ناروا ده - ارام که عرام ليکي يا هرام ليکي غلط دے - کار به قار نۀ ليکو - کور به قور نۀ وي - البته قار د عربی د قهر نه بدل شوے دے - او پښتو کښې داسې ټکي چې چرګی ,,هـ ،، لري د ,,الف ،، اواز ورکوي که د ټکي په مېنځ کښې راشي او

په بدل شکل يا پښتني شکل هغه ټکي وليکلے شي چې دا ,,ه،، لري نو باک ئې دومره نشته خو چې اواز ئې پښتو کښې بدل شوے وي هله.

په داسې قسمه توريو کښې يو اواز د ,,ف،، هم دے. ,,ف،، پښتو کښې اکثر نشته خو اواز ئې اسان دے. او پښتانۀ ئې په اسانه ادا کولے شي. دغه وجه ده چې د ,,ف،، اواز اوس پښتو کښې عام دے. کوم ټکي چې د پښتو په ,,پ،، کښې دي. د ,,ف،، کله کله غلط استعمال پکښې راځي يعنې د استعمالولو غلطي ئې په نورو داسې ټکو کښې راشي چې ,,ف،، او ,,پ،، دواړه توري لري. په دې ټکو او ددې په تلفظ کښې احتياط پکار دے[1].

داسې ډېر ټکي دي چې د ,,ه،، ,,ھ،، او ,,الف،، د اواز اشتراک لري. خو په املا کښې د ټکي خپل اصل شکل د هغې املا او د صحيح املا دپاره پکارول پکار دي.

داسې ټکي پېژندل پکار دي چې په کومو کښې دا توري راځي د مثال په ډول هېڅ، هغه، هم وغېره داسې ټکي دي چې دا ,,ه،، به پکښې وي نو دا د پښتو خپل ټکي به په

[1] لکه چې ,,فقير له پېسه ورکړه،، خنې وخت په خطايي سره ,,پقير له فېسه ورکړه،، تلفظ کېږي خو داسې ليکل او وئيل دواړه غلط دي. پروفېسر ته فروپېسر وېل صحيي نۀ دي او نۀ داسې ليکل مناسب دي.

,,ه،، يا ,,هـ،، ليکلے شي - په الف به نۀ شي ليکلے - دې پسې فيصله د ,,ڼ،، د توري په باره کښې ده چې :-

,,ڼ،، ديو توري په شکل کښې د پښتو په
ا، ب، ت يعنې حروف تهجي کښې به د
,,ن،، نه وروستو ليکلے شي او نوم به ئې
,,نوڼ،، وي -

,,ڼ،، د نون او ړ د مخصوص غبرګ اواز دپاره مشرانو ډېر پخوا رائج کړے ؤ - خو استعمال ئې چرته کېدو او چرته نه - په پښتو کښې د ,,ن،، او ,,ړ،، اکثر غبرګ اوازونه راځي - او داسې هم وي چې په يو ټکي کښې د ن او ړ جدا جدا اواز هم وي - هر کله چې داسې ټکي به ددې فيصلو نه وړاندې يو رنګ ليکلے شول يعنې د نړ په شکل کښې نو اکثر به د غلط تلفظ ويره وه - د مثال په توګه کُونړ او کونړ په دغه لحاظ د املا د مخه يو شان ټکي دي - يو خو د هغه کوڼ دپاره وو چې غوږونه ئې خراب وي او څۀ اوري نه او بل د افغانستان يوه مشهوره سيمه کونړ دے - داسې قسم نور ټکي هم کېدے شي -

ولې ددې نه زياته ضروري خبره په پښتو کښې د يو مخصوص اواز وه چې څۀ توري ئې نۀ لرلو يا څۀ داسې علامت ورته نۀ وو وضع کړے شوے چې دغه اواز پرې ادا کړے شي - يعنې په ظاهره خو دا اواز د ,,ن،، او ,,ړ،، مرکب

شانې اواز دے ـ خو مرکب نۀ دے ـ بلکې د ,, ن ،، او ,, ړ ،، د مخرجونو په يو ځاے استعمال لري ـ لکه پڼه ، رڼا ، څڼه ، ګڼ وغېره ـ هم ددې ضرورت له مخه په پښتو کښې دا توره شامل کړے شوے دے او د يو مستقل توري په حېث په پښتو کښې د ډېر پخوا راسې رائج ؤ ـ ولې فېصله پرې نۀ وه شوې يا کۀ شوې وه نو چرته منلے شوه او چرته نه ـ

اوس په متفقه ډول دا فېصله اوکړے شوه چې دا ,,ڼ،، به د پښتو د ا ، ب ، ت يا حروف تهجي يو مستقل توره وي او په ترتيب کښې به د نون نه پس ليکلے شي ـ په دې حساب دا د پښتو شپږ دېرشم ,, ۳۲ ،، توره اوګرځولے شو ـ

ا ب پ ت ټ ث ج ځ چ څ ح خ د ډ ذ ر ړ ز ژ ږ س ش ښ ص ض ط ظ ع غ ف ق ک ګ ل م ن ڼ و ه (ھ) ي ې ی ۍ ئ ے او د خپل مخصوص اواز کوم چې په رڼا ، څڼه ، پڼه ، ګڼ ، تڼا ، شڼا وغېره کښې ښکاري هلته به ليکلے شي ـ چرته چې د ن او ړ جدا اوازونه وي هغه به جدا ليکلے شي ـ

دريمه فېصله

هغه کلمې چې په اخر کښې زوَر لري هغه به په ,, ه ،، ليکلے شي ـ لکه خوشحاله مذکر

خوشحاله مؤنث او دغه ,, ه ،، به د تانيث مخصوص علامت نهٔ شي ګڼلے۔

دا يوه اهمه فېصله ده ۔په دې چې دا ,, ه ،، په پښتو کښې اکثر د تانيث علامت دے او په هر هغه اسم کښې چې دا ,, ه ،، په اخر کښې راځي اکثر مونث وي او دا د تانيث د اسم جوړولو قاعده هم ده۔ډېر داسې مذکر اسمونه دي چې ,, ه ،، ورسره ولګولے شي نو مؤنث شي۔د چرګ نه چرګه۔سپين نه سپينه۔روغ نه روغه وغېره۔ددې نه سېوا هم په پښتو کښې ځائي مونث اسمونه هم هغه دي چې په اخر کښې ئې دا ,,ه ،، وي۔لکه کوټه ، بوساړه ، لاره ، شنه ، تره وغېره۔خو هر کله چې په پښتو کښې يوه قاعده دا هم ده چې د ګرامري اصولو لهٔ مخه صفتي اسمونه په جملو کښې په بل Case کښې داسې استعمالولے شي چې د اسم په اخري توري زور لګي او اواز ئې هم داسې شي لکه چې ددې ,, ه ،، اواز ورکوي۔د مثال په ډول به مذکر او مؤنث اسمونه وړاندې کړو۔خوشحال او خوشحاله۔ خوشحال مذکر او خوشحاله مؤنث دے۔اوس د جملې په يو مخصوص Case کښې مونږ وايو چې فلانے سړے خوشحاله دے يا هغه ناروغه دے يا اتاله دے وغېره ۔نو دا فېصله وکړے شوه چې داسې مذکر اسمونه به په اخري توري د زور سره نهٔ ښکاره کولو بلکې دا ,, ه ،، به ورسره لګوؤ او هر کله چې

د مذکر اسم سره د جملې په ساخت کښې ,, ه ،، لګولے شي نو بيا پکار نۀ ده چې دا ,, ه ،، د مونث اسم دپاره مخصوصه ګڼلے شي. چونکه دا په وېنا کښې دواړو اسمونو سره راځي نو مؤنث اسمونه چې په دغه ,, ه ،، ليکلے شي هغه خو دي ،ولې ضروري نۀ ده چې د تانيث علامت دې اوګڼلے شي. کۀ هر څو مونږه دا قاعده او ترکيب لرو. خو د مذکر دپاره به هم پخپل مخصوص ځاے کښې استعماليدے شي. هغه اوازونو کښې چې د مذکر اسم ئې په يو خاص حالت کښې لري. زور به نۀ لګي بلکې دا ,, ه ،، به لګولے شي. په دې لحاظ به دا ,, ه ،، ددې نه پس د تانيث مخصوص علامت نۀ وي.

څلورمه فيصله

,, مد ،، په پښتو کښې نشته.

مد د عربی د اعرابو يو علامت دے او په ډېرو هغه اوازونو کښې چې يو ولاړ او اوږد تال پکښې ورکولے شي استعمالېږي. دا اکثر د الف د توري په سر راځي. په پښتو کښې ددې استعمال نشته. البته د عربی . فارسی يا اردو له اثره چې کوم ټکي پښتو ته راغلي دي. د هغو سره مد هم راغلے دے. حالانکې د پښتو خپل داسې اواز نشته. اردو ژبې

د ځنې خالصو هندي ټکو دپاره هم مد لازمي ګڼلې دے - چې دا اواز دغه رنګه ټال لري - نو هر کله چې د اردو نه هغه ټکي پښتو ته راتلل ، نوم خو ئې بدل نۀ کړو ولې د پښتو د مزاج لۀ مخه ترې په وېنا کښې مد وغورزولے شو او په عامه ژبه کښې چې هر چرته د بلې ژبې کوم مخصوص ټکے وي د هغې نه علاوه هم مد غورزولے شي - دا قسمه نومونه یا کلمې په پښتو کښې د پښتو په قاعده عام استعمالېږي او د مد په ځاے پکښې د زوَر اواز ورکولے شي -

نو هر کله چې په پښتو کښې د مد استعمال نشته او بیا هم په ځنو کلمو کښې د اردو د اختلاط له وجې لیکلے شي بې ځایه ښکاري او هلته خو بېخي بې ضرورته لیدے شي چې کلمه د پښتو وي او مد پرې ولګولے شي - ځکه دا فېصله وکړے شوه چې مد پښتو کښې نشته او د پښتو په کلمو به نشي لګولے - آم ، آواز ، آزاد کښې چې په الف کوم مد دے دا پښتو کښې د زور اواز دے - اَم - اَواز ، اَزاد وغېره -

پنځمه فېصله

مجهوله ,, ے ،، چې په قطبي پښتونخوا کښې پرته لیکلے کېږي هغه به هم داسې پرته لیکلے شي لکه سړے ، زمرے وغېره -

البتــه پــه افغانــستان کــښې او ســوېلي پښتونخوا کښې به د دوئي د خپل لیک دود سره سمه د مخکښې په شان لیکلے شي.

دا فېصله هم ډېر اهمیت لري. ددې نه وړاندې د مجهولې ,,ے،، په استعمال کښې ډېره زیاته بې احتیاطي کېده. او ددې بې دریغه غلط استعمال د پښتو په املا کښې ډېر خرابے راوستے ؤ. د باړه ګلی په مذاکره کښې په دې ډېرې خبرې وشوې چې پکښې د سوېلي پښتونخوا کوئټې او د افغانستان پوهان شامل وو. په سوېلي پښتونخوا کښې او هم په افغانستان کښې د مجهولې ,, ے ،، پروت شکل نشته او هغوي په هغه اسمونو کښې چې مجهوله ,, ے ،، لري. پرته نهٔ لیکي. او د پښتو د پخوانی املا د یائې معروف په شان ئې لیکي. هغوي سره د مجهولې ,, ے ،، د داسې استعمال ښهٔ جواز هم شته. ولې هر کله چې په قطبي پښتونخوا کښې دې پرتې ,, ے ،، ډېر عام رواج موندلے دے. که د کلمې په مېنځ کښې نهٔ وي نو په اخر کښې خو د تذکیر یو علامت شان هم ګرزېدلے دے. د قطبي پښتونخوا پوهانو د موقف مطابق په دې وخت کښې ددې ,, ے ،، استعمال ترک کول مناسب نهٔ ښکارېدهٔ او نهٔ داسې صورت حال ؤ چې د سوېلي پښتونخوا یا د افغانستان عالمانو سره پرې اتفاق راغلے وے. نو په دا

سبب دا فېصله وشوه چې د قطبي پښتونخوا په املا کښې به ددې استعمال د خپل صحیح استعمال په رنګ کښې کېږي. البته په دغه ذکر شوو سیمو کښې به ددې ,, ے ،، په املا کښې استعمال زمونږ په رنګ ضروري نهٔ دے هغوي به ئې په خپل رنګې کښې لیکي او مونږ به ئې هم داسې په پروت شکل کښې لیکو ـ اوس سوال دا پېدا کېږي چې دا اختلاف دې برقرار ولې وساتلے شي ـ نو اختلاف د لهجې فرق دے او د لهجې د فرق د څرګندولو دپاره ددې په استعمال کښې څهٔ عیب نهٔ ښکاري.

دلته چې د پښتو په ا ب ت یعنې حروف تهجي کښې د ,,ی ،، ګانو کومُ رنګ دے ـ هغه په داسې,, ي ې ی ئ ے ،، په دې کښې وړومبۍ ,, ي ،، یا ئې معروف دوېمه یا ئې مخصوص درېمه یائې تانیث څلورمه فعلي ی (چې د فعل په مناسبت به پرې د پاسه همزه لګولے شي) او هم دا ,,ی،، به د افغانستان یا د سوېلي پښتونخوا په املا کښې د یائې مجهول په طور استعمالېږي ـ د فعل په حال کښې به پرې البته هر چرته ,,ء ،، لګولے شي.

اخري ,, ے ،، مجهوله ,, ے ،، ده ـ او په قطبي پښتونخوا کښې د کلمې په اخر کښې ددې ,, ے ،، استعمال هلته کېږي چرته چې اسم یا اسم صفت یا په فعل کښې د تذکیر د علامت په توګه راځي ـ په دا لحاظ دا ,, ے ،، د کلمې

فعل یا د اسم د مذکر کېدو نخښه هم ده ـ او قاعده هم ـ په اسم کښې لکه سړے ، زمرے ، نرے ، تندے ، پتے وغیره ـ د تذکیر په فعل کښې لیکلے ، تللے ، کتلے ، راغلے ـ د صفت په اسم کښې ښاغلے ، ساتلے ، ښکلے وغیره ـ
لکه مذکر :- سړے راغلے دے ـ
مؤنث :- ښځه راغلې ده ـ
تندے داغلے دے ـ
پوزه داغلې ده ـ
پتے ئې کتلے دے ـ
باړه ئې کتلې ده ـ
هلک ښاغلے دے ـ جینۍ ښاغلې ده ـ
مذکر :- تهٔ ښکلے ئې ـ مؤنث :- تهٔ ښکلې ئې وغیره ـ

نو د مذکر او مؤنث امتیاز په اسانه ددې یې ګانو د صحیح استعمال په سبب کېدے شي ـ دا او داسې نور جوازونه هم وو چې ددې ,, ے ،، استعمال په قطبي پښتونخوا کښې په ځاے اوساتلے شو او د سوېلي پښتونخوا او افغانستان ورسره هم اتفاق راغے ـ بلَ حالت هم د لیک دود لوست له رویه څهٔ داسې ؤ چې مونږ پکښې ددې ,, ے ،، استعمال په خپله املا کښې ترک کولے نهٔ شو ـ

البته دا خبره باید چې صلائې عام شي ـ په املا کښې که څوک ددې ,, ے ،، د استعمال پېروي هغسې کوي څنګه

چې ئې مونږ په قطبي پښتونخوا کښې کوؤ ـ نو څۀ پابندي دې نۀ وي ـ مطلب دا دے چې کۀ د سوېلي پښتونخوا خلق ئې په اسانه په خپله املا کښې رائج کولے شي نو بايد چې رائج شي ـ

شپږمه فېصله :-

مخصوصه ,, ې ،، به د کلمې په مېنځ کښې ,, ېـ ،، داسې او په اخر کښې داسې ,, ې ،، ليکلے شي ـ لکه سړې اوبۀ ، خېر وغېره ـ مجهوله يعنې پرته ,, ے ،، به هم د کلمې په مېنځ کښې د ,, ېـ ،، د مخصوصې ,, ېـ ،، غوندې ليکلے شي ـ

د مخصوصې ,, ې ،، شکل چونکه په پښتو کښې مخصوص دے بل چرته نشته نو په دا سبب دا فېصله هم پخوا شوې ده او اوس هم ددې د ليکلو په مناسبت دا فېصله وشوه ـ

د يائې مخصوص اواز په پښتو کښې داسې دے چې د عربۍ د زېر سره نزدې دے ـ خو ددې نه لږ شان ې ته راجخت دے ـ په اردو کښې د ,, ی ،، دوه اوازونه دي ـ يعنې د مجهولې ,,ے ،، اواز او د معروفې ,, ی ،، اواز د پښتو د

یائي مخصوص „ ې ، ، اواز ددې دواړو تر مېنځه يو قسم اواز لري.

د مثال په طور ددې اواز فرق کۀ مونږ ګورو يو تکے سړے (نر) به واخلو. ددې جمع „ سړي ، ، ده. په سړے کښې مجهوله „ ے ، ، ده او په جمع کښې ئې معروفه „ي ، ، راځي او دا قاعده هم ده چې هر چرته مونږ د مذکر د داسې اسم جمع کوؤ نو معروفه „ ي ، ، به راځي. لکه „ سړے روغ دے ، ، ددې جمع شوه „ سړي روغ دي ، ، په سړے کښې چې څنګه اواز دے هغه په سړې اوبۀ کښې بدلېږي. يعنې سړے او سړې (ښځې) کښې د „ی ، ، د اواز فرق دے. دا يائي مخصوص د کلمې په مېنځ کښې هم هر چرته راځي او اواز به ئې هم دغه مخصوص وي. کۀ د تکي په مېنځ کښې راځي. نو هغه لکه : خېر ، تېر ، ګېر ، شمېر ، څېر وغېره. ولې که په اخر کښې راځي نو اکثر صفاتي نوم هم سازوي. دا هم يوه اهمه خبره ده چې هر کله په اخر کښې د فعل يا اسم سره راشي نو خامخا به د تانيث علامت وي. که په صفاتي اسم کښې راشي نو د مؤنث صفاتي اسم سره به وي لکه سړې ، ښې ، اوږدې وغېره. دا جمع مؤنث اسمونه دي. قاعده دا شان ده چې واحد مؤنث اسم چې په اخر کښې ئې „ ه ، ، راځي. د هغې د جمع په اخر کښې به يائي مخصوص راځي لکه اوږده ، اوږدې ــ اوږه ، اوږې ــ

ښه، ښې ـ سړه ، سړې ـ تېره ، تېرې ـ پړه ، پټې ـ څرګنده ، څرګندې وغېره ـ

ددې نه سېوا په نورو ډېرو ټکو کښې هم دا مخصوصه ,,ې ،، راتلے شي او راځي ـ کۀ اسم نۀ هم وي ـ حرف وي یا حرف جار وي ـ دا هر چرته د مخصوص اواز دپاره راتلے شي ـ لکه داسې ، ولې ، چې ، چرې ـ ددې ,, ې ،، یو خصوصي اهمیت دا هم دے چې د نوې املا نه وړاندې به چونکه اکثر دا نۀ شوه لیکلے نو د کلمې په مفهوم کښې به اکثر مشکل پېښېدو یعنې مخصوصه ,, ې ،، به هم اکثر په مجهوله ,, ے ،، لیکلې شوه ـ په کلمه کښې به اکثر د تذکیر و تانیث د فرق مشکل پېدا کېدو ـ ددې ,, ې ،، په راتلو دا ګرانې ختمه شوه او د ګرائمر په قاعدو جوړولو کښې هم اسانې راغله ـ په لنډو ټکو کښې که مونږ د ,, ی ،، ګانو فرق ښکاره کوؤ نو هغه به داسې وي ـ

مثال :- سړے سړې اوبۀ څښې ـ په سړے کښې مجهوله ,,ے ،، ده چې د مذکر اسم علامت دے ـ سړې اوبۀ کښې مخصوصه ,, ې ،، چې مؤنث ده ـ او څښې کښې معروفه ,,ي ،، چې لاندې دوه څنګ په څنګ ټکې لري ـ

کۀ په غور وکتے شي نو د درې واړو يې ګانو فرق پکښې واضح دے ـ څنګه چې ذکر وشو چې هر هغه اسم چې مؤنث وي د هغې جمع کښې به د تانیث د علامت به طور دا ,, ې ،، راځي ـ

لکه مېخانه ، مېکده ، کتبه ، حجره وغيره چې جمع شي نو مېخانې ، مېکدې ، کتبې ، حجرې به شي -

دلته دا خبره هم زياتول پکار دي چې په پښتو کښې اګرچې اوس ,, ه ،، د تانيث مخصوص علامت نۀ دے ولې بيا هم په خپل ترکيب کښې هر واحد مؤنث اسم به په اخر کښې دا ,, ه ،، لري او چې په کوم اسم کښې دا ,, ه ،، وي - د هغې د جمع په وخت کښې به يائې مخصوص لګي او دا رنګه يايې مخصوص تر ډېره حده د تانيث هم علامت دے -

هم په دغه فېصله کښې يوه خبره بله د مجهولې ,,ے ،، په حقله هم ده او هغه صرف دومره ده چې مجهوله ,,ے ،، چې هر کله د کلمې په مېنځ کښې راځي هغه بــه هم د مخصوصې ,, ې ،، په شان په لاندې باندې ټکو ليکلے کېږي - يعني يواځې د کلمې په مېنځ کښې به مونږه د شکل په لحاظ چې د **Voval** واول (اعرابو) کار کوي او ټکي يا توري سره خپلو کښې جوړوي به يواځې په ,, ې ،، دغه رنګ ليکو - اوازونه به ئې جدا جدا هم کېدے شي - چرته چې د کلمې په مېنځ کښې معروفه ,,ي ،، راځي - هلته به لاندې دوه ځنګ په ځنګ ټکي لګولے شي - يعني داسې ې مجهوله او مخصوصه ې به د کلمې په مېنځ کښې په لاندې باندې ټکو ليکلے شي -

اوومه فیصله

د معروفې ,, ي ،، دپاره به دوه ثنګ په ثنګ ټکي ,,ي،، ليکلے شي ـ لکه سړي ، زمري وغېره ـ

دا فېصله د معروفې ,, ي ،، د نوي شکل په باب له ده ـ ددې فېصلې نه وړاندې به معروفه ,, ي ،، هم داسې غونډه ,,ی،، ليکلے شوه ـ د نوې فېصلې مطابق به معروفه ,, ي ،، هر کله چې د کلمې په اخر کښې راځي ـ لاندې به پراته دوه ثنګ په ثنګ ټکي لګولے شي ـ يعنې داسې ,,ي،، دا معروفه ,, ي ،، هسې هم ډېره زياته استعمالېږي ـ واحد ، جمع ، فعل هر ځۀ کښې راتلے شي خو اکثر د اسمونو د جمع په وخت کښې په اخر کښې راځي او يو مخصوص علامت يا قاعده هم په دغه لړ کښې داسې ده چې هر چرته د مذکر واحد اسم چې اخر کښې ئې مجهوله ,,ے،، راځي ـ د هغې د جمع په حالت کښې به دا معروفه ي اکثر راځي لکه نرے = نري ، سړے = سړي ، زمرے = زمري غاښے = غاښي ، لوښے = لوښي وغېره ـ

ددې نه سېوا په نورو کلمو کښې هم راځي ـ اوس دا فېصله اوشوه چې ځۀ ته معروفه ,, ي ،، وائي د هغې شکل به داسې وي ـ ,, ي ،،

اتمه فیصله :

یائي تانیث ,,ی ،، به په اخر کښې د کش سره لیکلے شي ـ لکه کرسی ،جینی وغیره ـ

دا ,,ی ،، چې د عامې غونډې ,,ی ،، شکل د ے ـ خو په اخر کښې ورته یو لکی شانې یعنې کش لګولے شي ـ ,,ی ،، او په دغه کش سره دا د یائي تانیث شکل د ے دا خالص د تانیث علامت د ے ـ ددې په اخر کښې دا کش ډیره اساني پیدا کوي او په اسانه پیژندلے او لیکلے شي ـ

په پښتو کښې هر هغه اسم چې مؤنث وي او په اخر کښې دا ,,ی ،، راځي نو د کش په سبب به پیژند ے شي ـ ددې رواج هم د پخوا راسې ؤ خو په انتشار کښې ؤ ـ چا به لیکله او چا نه ـ ډیر خیال به ئې نهٔ شهٔ ساتلے ـ د مؤنث دداسې قسمه اواز کوم چې په جینی ، کرسی کښې د ے هلته به د ی دپاسه همزه لګولے کېدهٔ او مشکل به ترې پیدا کېدهٔ ـ اوس د کش ,,ی ،، د مؤنث اسم یو مخصوص علامت وټاکلے شو ـ

د مثال په ډول ، کرسی ، جینی ، نواکی ، سلګی ، چپلی ، څپلی ، کراچی ، پنډی ، لولی ، پولی ، جولی وغیره ـ

په دې کښې دا خبره هم د غور وړ ده چې داسې قسمه ځنې مؤنث اسمونه د جمع په حالت کښې هم راځي ـ لکه خانۍ تربوروليۍ ، ښادۍ وغېره ـ خو دا د جمع او واحد کله کله يو رنګ هم لري ـ لکه سپۍ ، سيلۍ ، کرسۍ ، والۍ ، نتکۍ ، تنکۍ ، نالۍ ، ګولۍ ، جالۍ ، ټالۍ وغېره ـ

نهمه فيصله

د فعــل دپــاره بــه د مخکــښې غونــدې د ,, ى ،، دپاسه ,, ء ،، ليکو لکه وخورئ ، وکړئ وغېره ـ

ددې مطلب دا دے چې مونږ سره په يو لحاظ دا ,,ى،، زياتــه شــوه ـ يعنــې د ,,ى ،، دپاســه بــه همــزه يــواځې پــه هغــه صورت کښې لګوؤ چې د فعل دپاره استعمالېږي ـ لکه روټۍ وخورئ ـ د خوړلــو نــه وخــورئ ، وړئ ، لــرئ ، کــوئ ، ســاتئ ، راځئ ـ

د فعــل امــر يــا فعــل د نــورو حــالتونو نــه سېوا هــم ددې ,,ئ،، اســتعمال پــه پــښتو کــښې شــته ـ ,, تــه تلے وې ،، جمــع ,,تاسو تلي وئ ،، چې دا هم د کېدلو نه د فعل يو حالت دے ـ

د ,,ى ،، دپاسه همزه د خپل اوازپه مناسبت لګي ـ ځئ ، کوئ ، خورئ وغېره کښې چې کوم اواز د ,, ى ،، دے هم ددې دپــاره دا تخــصيص شــوے دے ـ دې نــه عــلاوه ,, تاســو څــوک

يئ،، په دې کښې هم د دوېمې ی دپاسه ,, ء ،، دے ـ واحد ,,ئې،، داسې دے ـ چې تۀ څوک ئې ـ او بيا د يائې مخصوص دا قسمه اوازونه چې د جمعې حالت ته راځي نو د ,, ی ،، دپاسه به همزه لګي ـ

لسمه فېصله

په ضمير متصل او ,, ئې ،، کښې به په ,,ی،، باندې همزه ليکلے شي او مخصوصه ,, ې ،، به ليکلے شي ـ او يا به ,,ی،، ليکلے شي لکه په يئ کښې به يوه ,,ی ،، او دوېمه ,, ی ،، باندې همزه ليکلے شي ـ

ددې مطلب دا دے چې ضمير متصل دپاره چې د ,,ی،، کوم اواز دے ـ هغه به د همزه په ئ او يائې مخصوص يو ځائے ليکلے شي ـ

لکه ,, فلانے ئې راوستو ،، ,, هغه ئې ښکل کړو ،، مياں صېب ئې مشر کړو ،، وغېره ـ

په دې فېصله کښې دې خبرې سره هم اتفاق وشو چې کۀ څوک هم دغه ئې داسې ليکي ,, يې ،، نو هم خېر دے ـ او لکه چې وړاندې ذکر وشو د جمع په حالت کښې چې کوم د دوه

یې ګانو استعمال دے ـ هغې کښې به وړومبۍ ،، ي ،، یائې معروف او په دوېمه همزه لګي ،، يئ ،،

یوؤلسمه فېصله

په داسې ،، ه ،، کښې به لکه زړۀ ، ښۀ ، بۀ ،
تۀ د مخکښې په شان د ،، ه ،، دپاسه ،، ء ،،
لیکو ـ

یعنې زړۀ ، ښۀ ، څۀ کښې به د ،، ه ،، دپاسه ،، ء ،، وي ـ په افغانستان او سوېلي پښتونخوا کښې به هم دغه رنګ لیکلے شي ـ دا یوه اهمه فېصله ده ځکه چې د افغانستان او سوېلي پښتونخوا پرې هم اتفاق راغے ـ

دا هسې خو د ،، ه ،، یو سخت یا لنډ شان اواز دے ـ خو تر ډېره حده د مذکر علامت هم دے ـ اګرچې د ،،ه،، دپاسه ،،ء،، خالص د تذکیر د علامت توګه نۀ دے خو نور ټول هغه اسمونه او صفاتي اسمونه او کلمې به خامخا مذکر وي چې د ،،ه،، دپاسه همزه لري ـ د ،، ه ،، په باره کښې وړاندې فېصلۀ کښې دا خبره شوې وه چې دا به اوس د مؤنث مخصوص علامت نۀ وي خو بیا هم تر ډېره حده دا د مؤنث اسم جوړولو یوه قاعده ده ـ په عام یا ساده رنګ کښې ،، ه ،، که راځي نو د

مؤنث دپاره ډېره يا اکثر راځي او چې دپاسه پرې ,,ء ،، وي نو داسې اسم يا کلمه اکثر مذکر وي ـ لکه

ښه (مؤنث)	ښهٔ (مذکر)
د وره (مؤنث)	جمع ورې دے
د وړکي (مذکر)	جمع واړهٔ
پښتنه (مؤنث)	جمع پښتنې
پښتون (مذکر)	جمع پښتانهٔ

خو دا باقاعده قاعده نهٔ ده ـ تر څهٔ حده ده ځکه چې د ,,ه،، دپاسه ,, همزه ،، د خپل مخصوص لنډ اواز دپاره لګي ـ د تذکير و تانيث د مسئلې نه سېوا هم ډېرې زياتې کلمې هغه دي چې مذکر مؤنث نهٔ دي ـ خو د ,,ه ،، دپاسه پرې همزه لګي لکه تهٔ ، څهٔ ، ښهٔ ، پهٔ ، وغېره ـ

دې کښې تهٔ د تخاطب داسې کلمه ده چې د مؤنث او مذکر دواړو دپاره راځي ـ

اوبهٔ ځان ته اواز دے او مؤنث جمع ده خو د اواز له رويه پرې ,,ء ،، لګي څهٔ او پهٔ کښې د خپل اواز له مخه راځي ـ زړهٔ ، ترهٔ کښې هم دے ـ خو بيا هم د اکثر مذکر اسمونه چې جمع شي نو دا اواز ورکوي لکه د سُور نه سرهٔ ، پروت نه پراتهٔ ، د زوړ نه زاړهٔ ، پښتون نه پښتانهٔ ـ ددې نه سېوا ځنې مخصوص د پښتو هغه اسمونه دي چې دا اواز لري لکه راغهٔ ، وابهٔ ـ

د مصدر ځنې شکلونه هم داسې بدلولے شي ـ د تلل نه تلۀ ، وتل نه واتۀ ـ وهل نه واهۀ ـ کتل نه کاتۀ ـ چې مصدري اسم ته راجع دي نو پښتو کښې ددې ,, ه ،، چې ,, ء ،، وربانـدې وي خپـل مخـصوص اواز دے او پـه اسـمونو کـښې فعلونـو کښې هر چرته چې دغـه اواز وي کۀ مـذکر وي او کـۀ مؤنث پـه دغه رنګ به ليکلے شي ـ

پـه سوېلي پښتونخوا کښې او افغانستان کـښې ددې فيصلو نـه وړانـدې د ,, ء ،، د ليکلـو دا رواج عـام نـۀؤ ـ اوس هغوي هم ددې پابند دي چې هم داسې به ئې ليکي ـ

دولسمه فيصله

,, ګ ،، به په کونړه ليکلے شي

پــه قطبي پښتونخوا کښې خو د پخوا راسې ,,ګ،، په کونړه ليکلے شو ـ ولې په افغانستان کښې به د فارسۍ ,,ګ،، په شان لـيکلے کېـدۀ ـ نو هر کلـه چې د فارسـۍ او هنـدۍ ټول داسې توري مونږ په کونړه ليکو لکـه : ټ ټ ـ ډ ډ ـ ړ ړ وغېـره ـ نو يو پکښې ,, ګ ،، هم دے ـ اوس به دا پـه پښتو هـر چرتـه پـه کونړه لـيکلے شي، هـم افغانـستان او هـم سـوېلي پـښتونخوا کښې ـ

ديارلسمه فيصله

کښي، کښيناستل، نخښه ، بخښل او داسې
نور ټکي به هم دغه رنګ ليکلے شي۔

دا هم متفقه فيصله ده ۔،، کښي ،، چې ختک او ځنې نور قبائل ورته کشي وائي ۔ داسې د ختکو او نورو ځينو قبيلو هغه کلمې چې په ،، ش ،، ليکلے او وئيلے شي ۔ او په ځنې نورو لهجو کښې ددغه ،،ش ،، اواز په ،، خ ،، ويستلے شي ۔ نو دا يوه زړه پخوانۍ فيصله ده چې د ،، ش ،، او ،، خ ،، فرق دپاره به د پښتو مخصوص توري ،، ښ ،، ليکو ۔ ،، ښ ،، د پښتو د ځينو قبيلو يو مخصوص اواز هم دے ۔ چې اکثر ئې د غرۀ مومند وائي ۔ خو د ختک او يوسفزۍ لهجې يا د Soft او Hard لهجې تر مېنځه چې د ش او خ کوم اختلاف دے ، د هغې د اتفاق راوستو دپاره به دا ،، ښ ،، هلته ليکلے شي ۔ چې يو خوا ،،ش،، وي او بل خوا ،، خ،، وي ۔ کوم کلمات چې د نرمې لهجې خلق په ،، ش ،، ادا کوي او هم دغه کلمې د نورو قبيلو په لهجو کښې په ،، خ ،، ادا کېږي نو داسې به نۀ وي چې د چا ښنګه خوښه وي يا ښنګه ئې وائي هغسې دې ليکي ۔ داسې

کلمې به نهٔ په ش ليکلې شي او نهٔ په ,, خ ،، بلکې دا به په ,,ښ،، ليکلې کېږي۔

د مثال په طور کښې کښېناستل ، نخښه ، غوښه ، غوښتل ، وغېره د نرمې لهجې خلق کشې ، کشېناستل ، نخشه ، غوشه او غوشتل وائي ۔او د نورو قبيلو خلق ئې کې کېناستل ، نخه ، غوخه او غوختل وائي ۔داسې نو بلا کلمې دي چې دا اختلاف لري ۔خو ددې دپاره به د ,, ښ،، دا دربمګړے حرف استعمالېږي او دواړه لهجې به ئې وئيلے شي۔

ددې نه وړاندې په کابل افغانستان کښې اوس اوس دا رواج شروع شوے ؤ ۔چې ,, کښې ،، به ئې کې ليکله ۔او داسې نورې د ښ کلمې به ئې نظر انداز کولې ۔هغوي هم اوس ددې پابند شول او هغه رنګه به ئې ليکي څنګه چې دلته ليکلے کېږي۔

څوارلسمه فېصله

,, معدوله واو به د ټکو نه نهٔ شي غورزولے
لکه خولهٔ ، خواږهٔ، ګونه ، غوندې وغېره ،،

ددې فېصلې نه وړاندې د داسې ټکو پحقله پښتو املا کښې انتشار ؤ۔چې د چا به څنګه خوښه وه هغسې به ئې ليکله۔ معدوله واو هغې ,, واو ،، ته وائي چې په ليکلو کښې راځي

خو په وېنا کښې نۀ راځي. لکه تنخوا ، خوا مخوا ، زکوٰة ، خولۀ ، خوارۀ ، غونډې او د ځنې پښتو لهجو کښې لوستل وغېره. په اواز کښې يا وېنا کښې عام طور دا تکي داسې راځي. تنخا ، خامخا ، زکات ، خلۀ ، خارۀ ، غنډې ، لُستل وغېره. نو هر کله چې د وېنا سره سره د تکي د ليکلو هم خپل يو معنوي شناخت وي. ددې نه سېوا ادائيګي ئې هم په بيلو بيلو لهجو کښې جدا جدا وي نو دا فېصله وشوه چې معدوله واو به په ليکلو کښې خوا مخوا ليکلے شي او د کلمې نه به غورزولے نۀ شي.

په دې کښې يوه اهمه خبره دا ده چې معدوله يوائې د ,,و،، دپاره اکثر راغلې اصطلاح ده. په عربی کښې اکثر دا ,,و،، په مخصوصو صورتونو کښې راځي. خو ددې اطلاق د نورو ژبو په ډېرو داسې کلمو کېدے شي چې د تلفظ دغه صورت لري. په وړاندې ذکر شوو مثالونو کښې يو مثال مونږ د يوې مخصوصې لهجې ورکړے دے. لُستل. دا په اصل کښې لوستل دے. يعنې په ډېرو لهجو کښې په دې کښې د معدوله حېثيت نۀ لري. خو ځنو لهجو کښې شته. او هغوي ئې په پېش تلفظ کوي. دلته ,,و،، په وېنا کښې نۀ راځي او معدوله دے. خو ليکل ئې پکار دي. داسې مثالونه د ځنې نورو تورو هم شته چې په وېنا کښې نۀ راځي خو په ليکلو

کښې راځي او معنی ئې هم هله مکمله شي چې په ليکلو کښې صحيح وليکلے شي.

پينځلسمه فېصله

هغه ټکي يا کلمې چې د عربی او فارسی نه د پېش په حالت کښې راغلي دي. په پېش به ليکلے شي. يعنې پخپل رنګ کښې لکه ګل ، بلبل ، هغه پښتو کلمې چې پېش لري هغه به مجهوله ,,و ،، ليکلے شي. پوښتنه ، مور ، نور وغېره.

ددې فېصلې په رڼا کښې به يواځې داسې ټکي چې د عربی او فارسی نه د پېش په حالت کښې پښتو ته راغلي دي. هغه به په پېش ليکلے شي. لکه ګُل ، بُلبل د فارسی ټکي دي. بالکل يا کُل وغېره چې ددغه ژبو ټکي دي هم داسې به ليکلے شي د پښتو چې کوم خپل اصل کلمې دي هغوي کښې به مجهول واو لګولے شي. د پښتو مجهول واو په يو لحاظ د پښتو مخصوص واو هم دے. يعنې ددې واو چې په پښتو کښې کوم اواز دے هغه يواځې پښتو کښې دے. چې د اردو او فارسی ,,و ،، ددې قسمه واو لږ جدا اواز لري. اګرچې ددې واو اواز د پېش سره نزدې اواز لري خو د پېش اواز نۀ دے. د پښتو د

مجهول واو مخصوص اواز دے ـ لکه تور ، نور ، مور ، سور ، خور وغيره کښې دا اواز دے ـ دا که يواځې په پيښ وليکلے شي هغه به غلط وي ـ لکه د تور په ځاے تُر ، د نورپه ځاے نُر ، د مور په ځاے مُر ، د خور په ځاے خُر وغيره ـ دا د مخصوص يا مجهول واو اواز په پوښتنه ، غوښتنه ، کوته وغيره کښې هم دے او داسې ډير نور تکي دي چې دا اواز پکښې راځي ـ دلته دا خبره هم د ياد ساتلو ده چې خالص د پښتو هغه تکي چې د پيش سره نزدې اواز لري ـ اکثر بدلولے شي ـ لکه هُم ، دا هم چرته ام دے ـ يوم هم راځي ـ چې فطري پښتو ده ـ لکه ,,يوه خبره دا هم ده ،، په ځاے وئيلے شي چې ,,يوه خبره دام ده،، نو په اصل کښې هم په پيش وئيل پښتو کښې عام نۀ دي ـ بلکې هم زيات وئيلے کيږي ـ يواځې د پيښوري پښتو په لهجه کښې د هندکو په اختلاط په پيش وئيلے کيږي او دغه مثال د ځنو نورو تکو هم دے ـ دې سره دا وضاحت هم ضروري دے چې اکثر تکي يا کلمې چې د اردو ژبې د اختلاط د وجې ئې د پيش رواج موندلے دے او کلمې خالصې د پښتو دي هغه به په خپل اصلي رنګ کښې ليکلے شي ـ لکه پښتو ، پښتون ، پښتنه وغيره چې ,, پ ،، زور لري ـ "Pakhto" په پيښوري لهجه کښې په پيش وئيلے شي او په نورو قبيلو کښې چې دغه پيش غلط رواج موندلے دے نو هغوي ئې د خپل فطرت مطابق په مخصوص د پښتو مجهول واو تلفظ کوي ـ کۀ په

غور واوربدے شي نو داسې خلق ورته پوښتون او پوښتو وائي
ځکه نو دا خیال ساتل ضروري دي چې دا دې په زور وئیلے او
لیکلے شي ، چې ژبه صفا پاتې شي -

شپاړسمه فیصله

معروف واو به د کلمو نه نهٔ غورزولے کېږي
او دپاسه بـه پېښ ورکولے شـي لکـه نُـور ،
سُور وغېره -

دا فېصله واضحه ده ، خو دا ضرورت به وي چې دداسې کلمو
لکه نُور ، سُور ، ضرُور کښې به معروف واو وي او واو دپاسه
به پېش لګولے شي - چې د مجهول واو نه پرې مختلف ښکاري
یعنې په کومَه کلمه چې د واو دپاسه پېښ رانهٔ شي نو غلط
فهمي ترې پېدا کېدے شي چې دا جوړ مجهول واو دے او
پېش چې پرې دپاسه اولګي نو لازماً به معروف واو وي او اواز
به ئې هم د معروف واو وي کوم چې وغېره کښې یا نُور کښې
دے -

اوولسمه فېصله :

د پښتو مخصوص توري ځ ، څ ، ښ ، ږ به هم دغسې ليکلے شي۔

دا اخري فېصله ده او اهمه ده ۔ ددې نه وړاندې به اکثر داسې کېدۀ چې ځ چې اواز ئې د انګرېزي TS سره نزدې دے او پښتو کښې ,,ز ،، ته هم نزدې شانې اواز لري ۔ يا د ځنې لهجو خلق ئې نۀ شي ادا کولے او اکثر هغه کلمې چې د ,,ځ ،، تورے لري اکثر ئې ليکي هم په ,,ز ،، او د ,,ځ ،، تلفظ هم د ,,ز ،، په شان کوي ۔ يا به په ليکلو کښې تېروتل ۔

په اصل کښې ,,ځ ،، د پښتو د يو مخصوص اواز علامت دے ۔ د ا ، ب ، ت په ترتيب کښې د ,,ج ،، نه پس راځي ۔ د ,,ج ،، او ,,ز ،، تر مېنځه داسې اواز لري ۔ چې ژبه پرې د غاښونو سره لګي ۔ په پښتو کښې ددې خپل مخصوص اواز دے او اکثر داسې هم شوي دي ۔ چې کوم ټکي د فارسی او هندی نه پښتو ته راغلي دي او اصل ئې ,,ج ،، دے د هغې اواز په پښتو کښې د پښتو د مزاج له مخه اکثر په ,,ځ ،، بدل شوے دے يا بدلېږي ۔ لکه جنګل نه ځنګل ، جوان نه ځوان ، جائے نه ځاے وغېره ۔ خو ددې نه سېوا د پښتو خپل ډېر ټکي

هم په دي اواز شته ـ پښتو کښې د ,,ج ،، تورے هم د پښتو خپل اواز دے ـ د فارسی هندی یا عربی ډېر ټکي هم خالص په ج وئیلے کېږي او د پښتو خپل کلمات هم په ج شته او داسې ټکي به په ,, ج ،، لیکلے هم شي او وئیلے هم ـ لکه جولا ، جامې ، (ژامې نا) (کپړې) جمرود ، جمامه وغېره ـ

خو د ,, ځ ،، خپل مخصوص اواز دے ـ هغه ټکي چې د ,,ځ ،، دي هغه به په ,, ځ ،، لیکلے شي ـ په ,, ز ،، یا ,, ذ ،، لیکل به غلط وي ـ چونکې دا ,,ځ ،، د ج سره نزدې دے او د پردیو ژبو هغه ټکي چې د ,, ج ،، نه پښتو کښې ,, ځ ،، شوي دي نو ځکه ئې د حروف تهجي په ترتیب کښې به د ج نه پس لیکلے شي ـ

بله خبره دا ده چې د پښتنو ځنې خپلې قبیلې هم په دې کلمو کښې د تلفظ اختلاف لري ـ او د ,, ځ ،، تورے ددغه اختلاف تر مېنځه یو اتفاق هم راولي ـ هغه داسې چې د مروتو او ګنډه پور قبیلې چې کوم کلمات په ج ادا کوي هم هغه کلمې د یوسفزیو یا نورو قبیلو خلق په ,,ز ،، تلفظ کوي ـ ددې دواړو د اختلاف تر مېنځه د ,, ځ ،، تورے دے چې هم ,, ج ،، ته نزدې دے او هم ,, ز ،، ته خو زیات اهم په دې دے چې داسې کلمې نۀ په ج دي او نۀ په ,, ز ،، بلکې په ,, ځ ،، دي ـ لکه مروت او ګنډه پور چې جنې ، جوان ، جنګل وغېره وائي ـ نو د یوسفزیو په اواز کښې زنې ، زوان او زنګل وئیلے کېږي ـ

حالانکه دا ځمے ، ځوان ، ځنګل دے او شناخت ئې هم د دوارو دپاره اسان دے او ليکل لوستل ئې هم دوارو ته اسان دي - دا د ژبې فرق دے - ځلا ، ځلان ، ځلنده وغيره - د پښتو تکي کۀ د مروتو په ژبه جلا ، جلان ، جلده راځي يا د نورو قبيلو په ژبه زلا ، زلان يا زلنده راځي نو د عيب خبره نۀ ده خو اصل کښې دا تکي د پښتو د مخصوص اواز په ځ دي -او بايد چې په مشق او پريکټس ئې هم دواړه لهجې خپل هم کړے شي او د ادا کولو طريقه هم خپله کړي -

د ,, ځ ،، نه پس بل مخصوص توري ,, څ ،، دے - دا هم د ځ په شان د پښتو خپل مخصوص اواز دے -چې نۀ خو ,,چ،، ده او نۀ ,,ث،، يا ,,س،، - د پښتو خپل ډير کلمات په دې ,, څ ،، وئيلے شي - خو د ,, ځ ،، په شان د مروتو قبيلې يې نۀ شي ادا کولے نو د ,, چ ،، په اواز هغه تکي وائي کوم چې په ,, څ ،، لکه هغوي څۀ ته چۀ وائي - څوک ته چوک وغيره او هم دا کلمې د يوسفزيو په لهجه کښې اکثر په س ادا کولے شي چې غالباً ورو ورو ئې د ژبې نه د ,, څ ،، مخصوص اواز هير کړے دے - لکه څوک ته سوک څۀ ته سۀ - څرنګه ته سرنګه وغيره وائي -حالانکه دا ,, څ ،، اواز لري -او د پښتنو په اکثريتي قبيلو کښې هم داسې ادا کولے شي -

بله اهمه خبره دا هم ده چې کوم تکي د فارسي هندي ژبو کښې په ,, چ ،، دي - او هغه پښتو ته راغلي دي - نو اکثر

ئې اواز په ,, څ ،، بدل شوے دے لکه چادر ، څادر ، چارپائے ، څاروے ، چپر ، څپر وغېره .نو دا هم د مروتو او د يوسفزيو تر مېنځه د چ او ,, س ،، په اختلاف کښې اتفاق راولي، چې څادر ، څوک ، څپر وغېره به چادر ، چوک ، چپر هم نۀ شي وئيلے او ليکلے .داسې به سادر ، سوک ، سپر وغېره هم نۀ شي ليکلے .دا به د پښتو د خپل شناخت دپاره په ,, څ ،، ليکلے شي چې د پښتو مخصوص تورے دے .ولې ورو ورو د ځنې قبيلو د لهجې نه اوړېدلے دے .بايد چې د خپل مخصوص اواز مشق ئې اوکړے شي يا کم نه کم د ليکلو تر حده ئې خيال وساتلے شي .کۀ تلفظ ئې د خپلې لهجې مطابق هم کوي نو خېر دے.

بل مخصوص تورے د ,, ښ ،، دے.ددې ذکر وړاندې هم راغلے دے.دا هم د پښتو مخصوص اواز دے.خو د نرمې او سختې لهجې ترمېنځه اختلاف کښې د اتفاق علامت هم دے.هغه داسې چې خټک يا قندهاري لهجه کښې کومې کلمې په ,,ش،، ادا کولے شي هغه کلمې اکثر په يوسفزئ لهجه کښې په ,, خ ،، وئيلے کېږي.نو هر کله چې د يوسفزيو په لهجه کښې ,,ش،، هم شته او ,, خ ،، هم او داسې قندهاري يا خټک لهجه کښې هم ,,ش،، شته او هم ,, خ ،، خو اکثر کلمې داسې هم دي چې د يوې لهجې خلق ئې په ش تلفظ کوي او د بلې لهجې وسېدونکي ئې په ,,خ ،، کوي .نو داسې کلمې

به په ,,ښ،، لیکلے شي ـ چې دواړه لهجې ئې د خپلې لهجې مطابق وئیلے شي ـ لکه پښتو ، پښتون چې پشتو او پختو به نهٔ شي لیکلے بلکې پښتو او پښتون به وي ـ یعنې په ,, ښ ،، به وي ـ داسې خهٔ او شهٔ ـ اوخ اُوش ، پشه او پخه ، روشان او روخان وغیره به ښهٔ، اوښ ، پښه ، روښان وي ـ چې دواړه لهجې ئې هم شناخت په اسانه کولے شي او هم لیکلے او وئیلے شي او په لیک کښې به ئې اتفاق او وحدت هم وي ـ

بله د پښتو مخصوص توری ,, ږ ،، دے ـ دا یو ضروري تورے دے دا هم د دوؤ لهجو تر مېنځه د اتحاد علامت دے ـ ځکه چې قندهاري یا خټک لهجه کښې چې کوم کلمات په ,, ژ ،، تلفظ کېږي هغه په یوسفزی لهجه کښې په ګ تلفظ کولے شي ـ لکه ژیره ، ګیره ، ژمنځ ، ګمنز ، ژلی ، ګلی ، تیژه ، تیګه وغیره ـ نو ددې لهجو تر مېنځه به داسې ټکي په ,,ږ،، لیکلے شي ـ لکه ږیره ، ږمنځ ، ږلی ، تیږه ، وغیره ځکه چې داسې به دواړه لهجې په اسانه د اصل کلمې شناخت کولے شي ـ

ددې سره دا خبره هم ضروري ده چې ځنې لهجې د ,,ژ،، په ځاے د ,,ج،، اواز هم اوباسي ـ ,,ج،، پښتو کښې خپل تورے او خپل کلمات ئې دي ـ داسې د ,,ګ،، هم خپل کلمات دي چې په هره لهجه کښې شته نو یواځې د ژ او ګ تر مېنځه ,,ږ ،، ده او د ,,ژ،، خپل اواز هم په هره لهجه کښې

شته ـ هغه کلمې چې په اصل کښې په ,,ژ،، دي او ځنې لهجې ئې په ,,ج،، تلفظ کوي ـ هغوي به ئې په ,ج، نهٔ لیکي ـ ځکه چې داسې به د ټکي او د پښتو خپل شناخت او وحدت ته نقصان رسي ـ لکه ژبه به ژبه وي جبه لیکل نهٔ دي پکار ـ ژوند په ,,ژ،، دے ـ جوند یا جُند لیکل نهٔ دي پکار ـ وریژې ـ وریجې لیکل نهٔ دي پکار ـ ځنې داسې نورې کلمې دي او خالص د پښتو په ,,ژ،، لیکل پکار دي چې ,ژ ، د پښتو خپل مخصوص اواز دے او په یوسفزی او قندهاری دوارو لهجو کښې شته ـ کهٔ د چا په لهجه کښې ددې ځاے ,ج، هم وي ـ نو د هغوي شمېر ډېر کم دے ـ باید چې د پښتو په وحدت پسې لاړ شي ـ او د لیکلو تر حده کم نه کم دغه کلمې په ,, ژ،، لیکي ـ او ,, ږ ،، به یواځې د دوؤ غټو لهجو د ,,ژ،، او ګ د اختلاف تر مېنځه د اتحاد د علامت په طور لیکلے شي ـ